

Arhivele Bistriței

Anul VIII, Fascicula 2 (22)

**Obsedantul deceniu
în județul Bistrița-Năsăud**

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ

ARHIVELE BISTRITEI

ANUL VIII, FASCICULA 2 (22)

Obsedantul deceniu în județul Bistrița-Năsăud

Seria: *Istorie – Societate – Cultură*

**Tipărită cu sprijinul Primăriei Municipiului Bistrița
prin Centrul Cultural Municipal „George Coșbuc”**

Imaginea de pe copertă: Închisoarea Sighet

Obsedantul deceniu în județul Bistrița-Năsăud

**COORDONATOR:
MIRCEA GELU BUTA**

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ

2023

Referenți științifici:

Adrian Onofreiu, doctor în Istorie;

Serviciul Județean Bistrița-Năsăud al Arhivelor Naționale

Lucian Vaida, doctor în Istorie;

Muzeul Grăniceresc Năsăudean, Năsăud

ISBN: 978-606-37-1945-5

ISSN: 2558-8958

ISSN-L: 2558-8958

© 2023 Coordonatorul volumului. Toate drepturile rezervate.
Reproducerea integrală sau parțială a textului, prin orice mijloace, fără
acordul coordonatorului, este interzisă și se pedepsește conform legii.

Tehnoredactare computerizată: Cristian-Marius Nuna

Universitatea Babeș-Bolyai

Presa Universitară Clujeană

Director: Codruța Săcelean

Str. B.P. Hasdeu, nr. 51

400371 Cluj-Napoca, România

Tel./fax: (+40)-264-597.401

E-mail: editura@ubbcluj.ro

<http://www.editura.ubbcluj.ro/>

Istoria se învață cu anii

*Mircea Gelu Buta**

Principiul acesta cu adiere de aforism l-am auzit rostit de unul dintre profesorii mei de istorie, care și-l însușise de la magistrul său. Am avut multe prilejuri să-mi revină în minte acest principiu citind un articol de ziar sau urmărind o emisiune de televiziune conținând expresia „*cei 50 de ani de comunism...*”. Potrivit acestei afirmații, regimul comunist din România ar fi început în toamna anului 1939, pe când se afla pe tron Regele Carol al II-lea.

Pe 1 septembrie 1939 începuse Al Doilea Război Mondial, Germania ocupând în scurt timp Polonia. Țara noastră a continuat să aibă o perioadă de aproape doi ani de pace și prosperitate, spre deosebire de Austria, Cehoslovacia și Polonia. De altfel, pe 23 august 1939 s-a stabilit un bine cunoscut pact între Germania hitleristă și Uniunea Sovietică stalinistă. Comuniștilor occidentali, îndeosebi celor din Franța, li se interzisese de la Moscova să spună ceva rău despre Germania nazistă.

Pe 22 iunie 1941, România pornise alături de Germania în războiul antisovietic. A urmat o perioadă de peste trei ani de acerb anticomunism și antisovietism. E greu să ne imaginăm regim comunist într-o Românie condusă de facto de mareșalul Antonescu. Încă șase luni după lovitura de stat dată de Regele Mihai I în august 1944 am avut trei guverne declarat anticomuniste – un guvern General Sănătescu și alte două, succesive, General Nicolae Rădescu. Abia odată cu impunerea de către ruși a Guvernului Dr. Petru Groza, pe 6 martie 1945, așa cum cu îndreptățire susțin istoricii aproape unanim, a început, gradat, procesul de comunizare a țării noastre, care a păstrat odată cu monarhia încă aproape patru

* Mircea Gelu Buta, Prof. Univ. Dr. UBB Cluj-Napoca, email: butamircea@yahoo.com

ani elemente de guvernare și administrare democratică. Chiar după abdicarea silită a Regelui, în decembrie 1947, și începutul terorii staliniste, vreme de șase luni de zile a continuat să existe mari industriași, până pe 11 iunie 1948, să se predea religia în școli, să se difuzeze emisiuni ale Bisericii la radio, să se folosească public apelativele *domn* și *doamnă*...

Tot ziariștii continuă să folosească denuminația Partid Comunist pentru evenimente întâmplare în anii '50 sau în perioada ulterioară, până în 1965. Or, inițial a existat Partidul Comunist din România, întemeiat în 1921, trecut în afara legii în 1924 de către Constantin Argetoianu, pe atunci ministru de interne, și rămas în această stare până la 23 august 1944. De atunci până în februarie 1948 s-a numit Partidul Comunist Român. În februarie acel an a avut loc o pseudounificare între Partidul Social Democrat din țara noastră și Partidul Comunist Român, al cărei rezultat a fost Partidul Muncitoresc Român; desigur, aceeași Mărie cu altă pălărie, numai că această denumire a durat 17 ani, până când Ceaușescu a reluat denumirea de Partidul Comunist Român.

În același răstimp de aproximativ 15 ani, din 1950, are loc o reformă administrativă, în urma căreia dispar județele ca unitate teritorială, iar țara este împărțită în 16 regiuni, compuse fiecare din 7–8 raioane. Această configurație va dăinui până în 1968, când are loc revenirea la împărțirea în județe, însă nu la toate cele existente până în 1950. Așa încât e nepotrivit să citești sau să auzi într-o emisiune de televiziune că în 1956 doi activiști importanți „*ai Partidului Comunist Român*” s-au dus la Cluj-Napoca, unde au avut o întâlnire cu Lucian Blaga la „*județeană de partid*”, întrucât în momentul respectiv nu existau nici partid comunist și nici județe. Întâlnirea respectivă avuse loc la sediul regiunii de partid din Cluj, oraș care nu avea cum să se cheme Cluj-Napoca pe atunci.

De asemenea, între 1948 și 1965, exista funcția de prim-secretar al Partidului Muncitoresc Român. La titulatura de secretar general, folosită până în 1945 pentru Partidul Comunist Român, a revenit

Ceaușescu în timpul celui de-al IX-lea Congres al Partidului, până atunci Muncitoresc Român, desfășurat în vara anului 1965.

O altă eroare care se face din cauza aproximațiilor în materie de istorie contemporană se referă la liberalizarea, cât se poate de reală, petrecută în anii '60 și atribuită exclusiv lui Nicolae Ceaușescu. În realitate, acest proces a fost inițiat de Gheorghe Gheorghiu-Dej, prudent și timid la început, în 1962, la patru ani după retragerea din țară a trupelor de ocupație sovietică. Procesul de liberalizare inițiat de Gheorghiu-Dej avea trei direcții esențiale: derusificare, deschidere spre Occident și destindere internă. În 1962 a început procesul gradat de eliberare a deținuților politici, prin decrete de grațiere colectivă, încheiat definitiv în august 1964. În aceeași perioadă, Gheorghiu-Dej se opune așa-numitului plan Valev de integrare economică a statelor din CAER și Tratatul de la Varșovia sub tutelă sovietică, potrivit căruia România și Bulgaria, împreună cu Republica Sovietică Socialistă Ucraina, urmau să se profileze pe agricultură, Cehoslovaciei și Germaniei de Est revenindu-le industria. Atitudinea regimului de la București a contat mult în zădărnicierea acestui plan, deopotrivă cu faptul că liderul sovietic din acea vreme, Nichita Sergheevici Hrușciov, a fost debarcat de la Kremlin în octombrie 1964. Hrușciov i-a cerut lui Dej să declanșeze acel val de arestări și procese politice, vizând peste 17.000 de persoane, de la sfârșitul anilor '50, consecință a înăbușirii contrarevoluției din Ungaria și a retragerii trupelor sovietice din țara noastră.

Așa cum spuneam, din 1963, Occidentul și-a întors privirea cu interes spre România, cu atât mai mult cu cât după înăbușirea revoltei anticomuniste din Ungaria nu se mai înregistrase în țările comuniste vreun act de nesupunere față de Moscova. Punctul culminant al atitudinii tranșante în raport cu Uniunea Sovietică, Gheorghiu-Dej îl înregistrează cu prilejul unei plenare a Partidului Muncitoresc Român din aprilie 1964, când liderul român a spus, între altele, că „*nu există partid-părinte și partid-fiu*” – aluzia de antivasalitate în raport cu Uniunea Sovietică fiind evidentă. În conflictul sovieto-chinez izbucnit la începutul anilor '60, România a declarat că se menține echidistantă, ceea ce iarăși a

supărat Kremlinul și a atras simpatii occidentale. Nu întâmplător, cea plenară din aprilie 1964 a fost numită de istorici „*Testamentul lui Dej*”.

Așadar, întregul proces de liberalizare și deschidere spre Occident atribuit lui Ceaușescu a fost în realitate pornit de Gheorghe Gheorghiu-Dej. În acest sens aș mai invoca o vorbă a unui important intelectual: „*Mare inventator a fost acela care a conceput automobilul, ceilalți n-au făcut decât să-l perfecționeze*”. Identic a fost și rolul lui Gheorghiu-Dej în procesul de liberalizare a țării noastre, cu atât mai mult cu cât în perioada respectivă nu numai România s-a deschis spre Occident, ci și Occidentul i s-a deschis României, prin credite importante, contacte la nivel înalt, schimburi economice și sprijin diplomatic.

A apărut de curând o lucrare a doamnei Lavinia Betea, cel mai important specialist român în materie de istorie recentă, intitulată *Ceaușescu și epoca sa*, elogios prezentată de președintele Academiei Române, Ioan Aurel Pop. Cine va răsfoi – și este bine să o facă – acest volum va observa că doamna Lavinia Betea vorbește de „*cei peste 40 de ani de comunism*”. Și chiar atâția sunt (în jur de 42). Aceasta este diferența dintre istoriograf și gazetar, care poate adăuga cu ușurință de la sine aproape un deceniu temporal.

Prefectul Ioan Partene (1889–1953)

Icu Crăciun^{*}

Profesorul Ioan Partene s-a născut în 28 octombrie 1889 în comuna Maieru, județul Bistrița-Năsăud.

De această familie se leagă:

- înființarea Morii din Arini în anul 1858 de către bunicul său, Ioan;
- înființarea Băncii *Aurora* din județul Bistrița-Năsăud de către tatăl său, Anchidim.

Familia Anchidim Partene a avut 4 copii: Constantin, învățător în Maieru, fost comandant al Gărzii Naționale din această localitate al cărei obiectiv era pregătirea Marii Uniri din 1918, la care, de altfel, a și participat; Victoria, căsătorită cu Ioan Barna, învățător, sub diligența lui s-a construit școala de astăzi, cea cu clopot, care avea drept scop trezirea școlarilor pentru a veni la cursuri, director al acestei școli și director al revistei *Vatra* a învățătorilor din județul Năsăud; Varvara, căsătorită cu preotul Iulian Cioarba, gazda familiei lui Liviu Rebreanu, în dese sale reveniri la Maieru, după 1918, și Ioan. De fapt, copiii familiei Partene au fost partenerii de joacă ai familiei Ludovica și Vasile Rebreanu (învățător în această localitate), ce au locuit într-o casă oferită de acesta.

Ioan Partene a urmat școala primară în satul natal, școală cu limba de predare în limba română, care, inițial, a funcționat ca școală trivială, susținută din fondurile Regimentului năsăudean de grăniceri (1766–1816), după care a devenit școală „poporală”, cu cheltuielile suportate

^{*} Icu Crăciun, Prozator, publicist. Email: icu_craciun@yahoo.com

de comună. Studiile liceale le-a făcut la Liceul Grăniceresc din Năsăud, iar studiile universitare la Budapesta și Viena. Întors în Ardeal, ajunge profesor de germană și latină la Liceul grăniceresc din Năsăud, apoi la Liceul „Alexandru Odobescu” (azi Colegiul „Liviu Rebreanu”) din Bistrița, unde va fi și director, oferindu-le copiilor dotați săraci cazare și masă. Aici, o cunoaște pe viitoarea sa soție, Ana Cucu, profesoară de fizică-chimie și științe naturale. Împreună, vor avea două fete: Doina-Olivia (acum, decedată) și Ana-Maria, care vor deveni inginere, aceasta din urmă trăindși la ora actuală în capitală. Domnia Sa a donat Muzeului „Cuibul visurilor” din Maieru multe obiecte și acte care au aparținut tatălui său; de asemenea, a înzestrat această instituție cu câteva lucruri legate de tradiția satului românesc.

O fotografie, pe care o reproducem mai jos, îl înfățișează întâmpinându-l, la Bistrița, pe Majestatea Sa Regele Carol al II-lea, înainte de a participa la o vânătoare în pădurile Budacului. Țin să menționez faptul că Ioan Partene, după instalarea regimului comunist în România, a fost condamnat la cinci ani în pușcăriile comuniste, dar, după circa nouă luni de detenție, a murit datorită regimului inuman cu care a fost tratat; fiică-sa nu a aflat nici astăzi unde a fost îngropat.

Liviu Rebreanu a venit, după Marea Unire, de mai multe ori la Maieru, locul copilăriei sale, sat pomenit pentru prima dată sub denumirea de *Maior*, care, pentru scriitor, a devenit *Cuibul visurilor*, gazda lui fiind Varvara și Iulian Ciorba. Scriitorul venea însoțit de Fanny și fiica sa, Puia, și stătea câte 3–4 săptămâni. El se retrăgea noaptea într-una din clasele localului școlii din Maieru și scria la o masă lungă (păstrată astăzi în balconul muzeului), cu geamul deschis, însoțit de susurul Someșului Mare; aici, a transcris romanul *Ciuleandra* și a scris o variantă abandonată a *Răscoalei*. În 1927, la propunerea Societății Literare „Liviu Rebreanu” din Maieru, în frunte cu notarul Vincențiu Ilieșiu, Consiliul Local îi acordă titlul de Cetățean de Onoare și un loc de casă.

Familia Varvarei și Iulian Ciorba era, la rândul ei, invitată la București la Rebreanu, dovadă cartea poștală reprodușă alături cu sem-

nătura autorului lui *Ion*, în care Iulian îi scria profesorului Partene: „*Buc. 15. I. 1927// Ne merge f bine și aproape ne-am uitat și zilele, în continuare la primblare și-n fiecare zi mergem la Teatru, și astă seară mergem la Operă, iar mâne plecăm la Pitești și Curtea de Argeș. Când plecăm către casă nu știm. Multe salutări de la Liviu și Fanny. Varvara se simte bine.// Cu drag, Iulian*”.

În anul 1930, la insistențele senatorului de Năsăud, dr. Laurențiu Oanea, originar din Sângeorz-Băi, fost notar al Marii Adunări de la Alba Iulia, Ioan Partene intră în politică și ajunge președintele Partidului Național Liberal din județul Bistrița-Năsăud, senator (doar câteva săptămâni) și prefectul acestui județ din 15 iulie 1936 până în 28 decembrie 1937, după care, în 1938, regele Carol al II-lea a desființat partidele politice; precizăm că Ioan Partene a fost și vicepreședinte al A.S.T.R.A., despărțământul Bistrița. În perioada cât a fost prefect „*a oferit suport logistic profesorului Dimitrie Gusti și echipei sale pentru cercetările sociologice desfășurate în localitățile Leșu și Șanț*” (vezi „*Prefecții județului Bistrița-Năsăud (1919–1950; 1990–2014) – ipostaze, imagini, mărturii*” de Adrian Onofreiu și Ana Maria Băndean, editura Charmides, Bistrița, 2014).

În calitate de prefect, în anul 1937, Ioan Partene a făcut un bilanț al guvernării liberale în județ în săptămânalul *Răsunetul*, organ al P. N. L., din 5 decembrie 1937 (an. VI, nr. 7). Spicuim, mai jos, câteva idei desprinse din acest articol:

- la venirea în fruntea țării a guvernului liberal, în anul 1933, „*am găsit în acest județ cea mai neagră mizerie*”;
- în continuare, sunt expuse „*roadele guvernării liberale și realizările făcute în județul nostru*”;
- populația de la sate a fost absolvită de datoriile ce le avea la stat (județ sau comună), „*iertând impozite restante în sumă de aproape 6 milioane și jumătate lei*”;
- datorită foametei din 1933, „*s’a distribuit în parte gratuit, iar în parte cu preț foarte redus, mălaiu copt și de cea mai bună calitate, în valoare de peste 12 milioane și jumătate lei*”;

- comunele grănicerești „*au fost înzestrate cu 70 de tauri din rasele cele mai curate în valoare de peste 300000 lei*”; multe comune „*și-au cumpărat din bugetele lor proprii, cu subvenții de la Camera de agricultură, diferite animale pentru reproducere, în valoare de peste jumătate de milion*”;
- s-au construit dispensare în Telciu, Prundu-Bârgăului, Ilva Mare și Șieu;
- cele mai multe investiții au fost făcute în orașul Bistrița;
- s-au refăcut „*drumurile și șoselele din județ în valoare de 33 milioane lei*”;
- s-au construit podurile de la Sărata, Jelna, Nimigea, Susenii Bârgăului;
- Direcția Silvică „*a acordat pentru scopuri culturale (...) frumoasa sumă de aproape 2 milioane și jumătate lei*”; astfel, „*Valea Someșului a primit 1282000 lei, Valea Bârgăului 605000 lei, Valea Șieului 175000 lei, iar alte instituții negrănicerești au primit 410000 lei*”.

Ioan Partene a fost un monarhist convins. Într-un alt articol din *Gazeta Bistriței*, intitulat *Zece Maiu* (anul IX, nr. 10, din 10 Maiu 1929), el scrie despre instalarea pe tron a lui Carol I, când Majestatea Sa se angaja să mențină drepturile și integritatea României, să păzească legile, să facă bine patriei, „*căci din minutul în care am pășit pe pământul noiei mele patrii am devenit Român, aducând cu mine și acel neînvins respect de lege pe care l-am cules în mijlocul alor mei. Cetățean astăzi; mâne de va fi nevoie, soldat. Eu voi împărtași cu D-voastre soarta cea bună și cea rea. Români, sunt al vostru din toată inima și din tot sufletul*”. Iată și alte idei desprinse din acest articol. „*Venirea Prințului Carol pe tronul României, scria Ioan Partene, însemna stabilitatea în locul disordinei, apoi respectul legilor, precum și un Regat în locul unui Principat tributar și desconsiderat*”. Încă de la urcarea pe tron, gândul regelui era să facă „*pasul spre neatârnamare*”. Cu o armată pregătită, patriotismul neamului și al guvernului a putut

face acest pas. După victoriile pe câmpul de luptă de la Grivița, Plevna și Rahova, „În ziua de 9 Maiu 1877 Camera și Senatul au proclamat independența României. În 10 Mai 1881, prințul Carol a fost încoronat rege al țării. „*Primesc cu mândrie, ca simbol al independenței și al Țării Române, spunea Regele, această coroană dintr'un tun stropit cu sângele vitejilor noștri, sfințită de biserică. Ea va fi păstrată ca o comoară prețioasă amintind momentele grele și timpurile glorioase ce am străbătut împreună, ea va arăta generațiilor viitoare voinicia Românilor din ăst timp și unirea care a domnit între Țară și Domn*”. Precizez că articolul este scris cu ocazia sărbătoririi Unirii Celei Mari de la 1918, „*sub domnia glorioasă a celui de-al doilea rege al României, Ferdinand I*”. „*Cetatea lui Mihai viteazul, a lui Horea, Cloșca și Crișan și a lui Avram Iancu, regele munților, este, nota I. P., simbolul suferințelor și idealurilor care ne înfățișează toată drama ce se desfășoară pe ecranul istoriei Patriei noastre*”. Patriotismul lui Partene este înălțător. „*La Alba Iulia (...) Poporul Român a afirmat cu tărie dreptul său la viață independentă și liberă care a fost o pretenție a istoriei și civilizației omenesci. (...) Prin unirea Ardealului, după aceea a Basarabiei, apoi a Bucovinei s-a împlinit visul de o mie de ani al Neamului Românesc. (...) Unirea este și va rămâne veșnică și definitivă, avându-și bază la nebiruita putere a conștiinței naționale care a cimentat și care stăpânește toată suflarea românească de pretutindeni. (...) Un viitor strălucit va avea Neamul Românesc ca factor de cultură și progres. (...) De aceea, Tu, Erou Necunoscut, simbolul jertfelor Neamului Românesc, Tu care ai contribuit mai mult la săvârșirea actului măreț pe care îl sărbătorim astăzi înfiltrează tineretului nostru puțința de a fi treaz prin muncă, cinste și modestie pentru păstrarea neștirbită a celei mai frumoase țări de pe pământ – a României Mari. (...). Momentele istorice: Zece Maiu 1866, Zece Maiu 1877, Zece Maiu 1881, precum și sărbătoarea Unirii tuturor Românilor sunt stâlpii pe cari se ridică monumentul Patriei Române*”.

În aceeași *Gazeta Bistriței* (anul IX, din 17 mai 1929, nr. 11), Ioan Partene scrie un al text intitulat *Ave Caesar!*, text dedicat M.S. Regelui

Mihai I, „*stăpânitorul tuturor Românilor*”, când acesta a intrat în cetatea lui Mihai Viteazul, Alba Iulia, „*pentru a sărbători zece ani de aducere aminte a neuitatului moment când s'a înscris în cartea istoriei noastre glorioase, înființarea adevăratului Stat român. (...) Astăzi, încheie Ioan Partene, când suflarea românească din toate unghiurile României Mari este strânsă împrejuru-Ți, noi, ardelenii, te întâmpinăm, Mărite Doamne, cu prinosul de cucernicie și credință, cu dragostea ce izvorăște din însăși temeliile vieții noastre, cu bucuria scăldată în lacrimi și Îți spunem cu dragostea, credința și perseverarea romană: AVE CAESAR, POPULUS DACO-ROMANUS TE SALUTAT!*”.

În primăvara anului 1934, profesorul de germană Ioan Partene de la Liceul „*Alexandru Odobescu*” din Bistrița a fost delegat de către Arhivele Statului, București, să cerceteze arhiva Tribunalului din Bistrița, unde a găsit documente importante privind istoria și oamenii de ispravă din județul nostru. Menționăm că înainte, în anul 1931, a descoperit „*Ziarul caporalului Mihai Candale din Revoluția de la 1848/49 în Transilvania*”, un jurnal scris în limba germană, pe care l-a dat academicianului Virgil Șotropa ai cărui înaintași erau tot măiereni: străbunici, bunici, precum și tatăl său, Alexandru Șotropa, unul dintre fruntașii Revoluției de la 1848 în Țara Năsăudului. Virgil Șotropa l-a publicat în anul 1931 în „*Arhiva Someșană*” (vezi „*Notă introductivă și traducere din germană a ziarului caporalului Mihai Candale*” din *Arhiva Someșană*, Năsăud, 1931, nr. 14, pp. 422–423). În 1935, viitorul prefect al județului, liberalul Ioan Partene, a publicat în periodicul bistrițean „*Săptămâna*” (nr. 249, din 28 aprilie) articolul „*Vieața și testamentul locotenentului George Pop din comuna Leșu*”, pe care l-a tradus din limba germană. În preambul, Partene prezintă, în sinteză, viața ofițerului leșean. Iată ce aflăm: George Pop s-a născut în 16 aprilie 1833 în comuna Leșu „*ai căror locuitori erau porecliți rășinari, după pădurile regiunii producătoare de rășină*”. Și-a început studiile la „*Scoala Națională*” din comuna natală, apoi, în 1841, a urmat cursurile „*Scolii Normale*” din Năsăud, pe care a absolvit-o în 1847. După moartea tatălui său, Nicolae, a rămas câțva timp acasă, „*dând*

ajutor familiei și ocupând funcția de cantor bisericesc”. În iulie 1850, a intrat voluntar în Regimentul Român Grăniceresc, avansând în 12 iulie 1854 la gradul de sublocotenent. După alți trei ani a ajuns locotenent și transferat la Lwow (Lemberg), „*de unde peste un an este transferat la o unitate militară din Cernăuți*”. Aici, se împrietenește cu Aron Pumnul, familia Hurmuzachi, Ciprian Porumbescu și alții. După bătălia din iunie 1859 de la Magenta și Solferino, dintre Italia și Austria, și pacea dintre cele două părți beligerante, George Pop s-a întors la Alba Iulia, de unde a plecat din nou în Italia la Udine și Ceneda, unde a stat trei ani. În 1866, între cele două state a izbucnit iarăși război, iar el „*intră cu batalionul său în lupta de la Custozza, unde moare ca un erou*”. În ajunul luptei și-a scris următorul testament: „*Ultima mea dorință dacă cad în fața dușmanului:*

1. Cea mai stăruitoare rugămintă a mea se îndreaptă către autorizarea cenzurii și judecătorească, ca moștenirea mea să fie desbătută urgent. Nu este nevoie de nici o amânare, căci nu sunt în urmă și nici nu voi rămânea nici cu o socoteală. Critici nu mă apasă. Datorii și creanțe, cari ar putea împiedica o hotărâre urgentă, nu am avut nici când.
2. Banii ce-i am de primit pentru uniformă se ridică la peste una-sutădouăzeci (120) florini, cei din Casa de Economie se urcă la suma de peste una-sutăoptzeci (180) florini, pe urmă nepotul meu Ioan Malai va ridica o obligație în valoare de douăzeci (20) florini, din competența (dreptul) națională 1854 la locul respectiv. Din aceștia sunt a se întrebuița ca fundațiune una sută (100) florini pentru școala comunală în locul meu natal Leșu; două sute (200) florini pentru Școala Normală în Năsăud, căror ambelor instituții le mulțumesc pregătirea și cariera mea, din care sunt a se plăti anual interesele celui mai bun elev în ziua examenului.// Domnul Bazil Nașcu, învățător de școală normală și administrator al Fondului școlastic în Năsăud, verii mei: Ioachim Mureșianu, conducătorul judecătorească al Districtului Năsăud, Ioan Malai, ascultător de filosofie la Universitatea din Viena, apoi Mihail Malai, învățător

în Leșu și chiar domnul locotenent Neuatas (Nechitas) Ignath și domnul locotenent adjutant de regiment Alexandru Stoklin, pe cari îi încredințez cu ducerea la îndeplinire a testamentului meu, vor redacta statutele acestor ambe fundațiuni după circumstanțe și bunul plac. Deosebita mea dorință pentru aceasta este numai ca premiantul din Leșu să ajungă totdeauna în școala supra-primară, cel din aceasta (supra-primară) totdeauna în gimnaz sau în altă instituție de cultură mai înaltă, așa ca bursierul să nu rămână la cele învățate, ci să aibă de studiat și pentru mai departe.

3. Întreaga mea colecție de cărți am lăsat-o moștenire Gimnaziului din Năsăud recte bibliotecii Mariana, pe care va preda-o vărul meu Ioan Malai. Doresc ca să se confecționeze o stampilă cu numele meu și să fie aplicată pe singuraticile cărți sau volume.
4. Bani gata cred că vor rămânea după mine unasută (100) florini din cari după ce se va adăuga încă suma realizată din vânzarea efectelor aflătoare și surplusul de la punctul 2, să se facă un monument pentru părinții mei, restul însă urmează să fie împărțit: jumătate mamei mele, din cealaltă jumătate 1/4 parte surorii mele și celelalte $\frac{3}{4}$ părți celor patru frați ai mei.
5. Am mai multe pretensiuni mai mici, nu voiesc însă să incomodez pe nimeni cu încasarea lor, mai cu seamă că datornicii mei sunt și așa mai totdeauna morosi debitori (debitori răi).// Care dintre dâșii achită de bună voie, bine va face – nu voiesc să-i numesc.// Să se încaseze dela domnul locotenent Iulius Mihaly de Apșa din Regimentul 2 de husari, însă în tot cazul patruzeci (40), dela fostul sub-locotenent Emil Pindter, de prezent artist în Brunn treizeci (30) florini bancnotă și dela fostul sub-locotenent Stary, de prezent angajat bine într'o fabrică de porțelan în Viena treizeci (30) florini de argint. Acești bani îi destinez pentru cumpărarea de cărți bune pentru premiu, cari sunt a se împărți întocmai Școalei supra-primare din Năsăud și Institutului pedagogic de învățători, după cum am făcut și anii trecuți. Anual cât vor ajunge.

6. Executorii testamentari vor fi buni să se îngrijească de toate acestea și adaug încă, că din averea mea mobilă sunt a se vinde numai piesele de uniformă. Toate celelalte ca: deosebită mobilă, lenjerie de pat, inele de aur, ceasornic de aur și de argint rămân proprietatea vărului meu Ioan Malai, căruia sunt a i se preda în natură.

Castru dela St. Michele, 22 Iunie 1866.

ss. Locotenent George Pop

Martori:

ss. Locotenent Alexandru Stolkin

adjutant de regiment

ss. Sub-locot. Felix Conte Rosenberg

adjutant de batalion

Autorul articolului și traducătorul testamentului ofițerului George Pop, mort la 33 de ani, Ioan Partene, încheie, afirmând că *„în articolele viitoare va dezvolta activitatea acestui brav ostaș și bun român în legătură cu istoria și cultura graniței”*.

Între anii 1940–1944 s-a refugiat, împreună cu familia, la Craiova, unde a fost profesor la Liceul Militar „*Regele Ferdinand*” și la Liceul Comercial „*Gheorghe Chițu*”. După ocuparea Regatului României de către trupele sovietice, în 16 august 1952, Ioan Partene a fost arestat, condamnat la 5 ani și închis, trecând prin patru închisori (Ghencea, Bragadiru, Popești-Leordeni, Văcărești, vezi revista *Memoria*, nr. 16, mai 1996, p. 141, și *Album al martirilor genocidului comunist* – date adunate de Cicerone Ionițoiu, editura „*Casa de Presă și Editura Tribuna*” S.R.L., Sibiu, 1999, p. 125, precum și *Victimele terorii comuniste – arestați, torturați, întemnițați, uciși, Dicționar P-Q* de Cicerone Ionițoiu, lucrare revizuită de Filip-Lucian Iorga, Editura „*Mașina de scris*”, București, 2006, pp. 64 și 65). Aici, cum scriam și mai sus, în nouă luni, din cauza unui regim de detenție inuman, a decedat. Deși moartea lui a survenit în 15 aprilie 1953, familia a fost anunțată de-abia în 16 iunie 1953 de decesul acestuia. După 1990, d-na Ana-Maria Partene a încercat să afle locul unde a fost înmormântat tatăl ei, dar nu a aflat

nici în ziua de astăzi. În revista *Memoria*, nr. 16/1996, p. 14, apare reprodus următorul act: „*Partene Ion, fiul lui Antitiu și Maria, născut la data de 28.10. 1889 în comuna Maieru, județul/comitatul Bistrița-Năsăud, a fost arestat la data de 16.08.1952, pentru activitate în cadrul P.N.L. – Brătianu și prin decizia M.A.I. nr. 14/1952, a fost internat într-o colonie de muncă pe timp de 60 de luni*”.

Cunoscător al limbilor germană, maghiară și latină, Ioan Partene a lăsat și câteva articole legate de istoria locală, publicate în revistele bistrițene „*Gazeta Bistriței*” și „*Săptămâna*”.

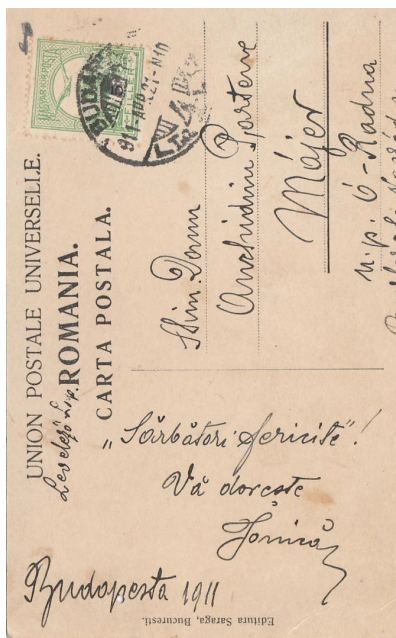
La sfârșitul lunii noiembrie 2021, d-na Ana-Maria Partene mi-a dat un manuscris olograf al părintelui ei, intitulat „*Viața și operele lui Anton Pann*”, un studiu istorico-literar, datat Budapesta 1918, despre cel pe care Eminescu, în „*Epigonii*” îl numea „*cel isteț ca un proverb*”. Textul a fost păstrat foarte bine, are scrisul citeț, putându-se lectura cu ușurință și astăzi, după aproape 105 ani. Cu privire la limbajul folosit de autor se cuvin câteva precizări. Întâi că intelectualii din Transilvania, până în 1918 au folosit ca limbă de comunicare oficială fie maghiara, fie germana, iar limba română era întrebuințată doar în familie sau în relațiile cu prietenii. În al doilea rând, româna literară era cunoscută doar din publicațiile din Regatul României, ce ajungeau greu în Ardeal. Așa se explică, de pildă, de ce Liviu Rebreanu, înainte de a trece Carpații, a fost nevoit să învețe românește studiind cărțile lui Creangă, Sadoveanu, Emil Gârleanu etc. Inițial, normele limbii literare nu au fost însușite și cristalizate de inteligența ardeleană la parametrii ceruți. De aceea, astăzi, trebuie să judecăm cu îngăduință unele exprimări oarecum „*stângace*” sau generale, fără multe interpretări sau psihologisme moderne ale acestui intelectual format la universitățile maghiare și austrice. De altfel, articolele semnate de Ioan Partene în presa bistrițeană demonstrează că a învățat fantastic de repede să scrie într-o limbă românească curată și atrăgătoare. Manuscrisul a fost publicat în 2022 (Iași, editura PIM) într-o ediție îngrijită de subsemnatul și fiica lui Ioan Partene, Ana-Maria Partene. Redându-l și în forma olografă, cititorul are posibilitatea să constate evoluția limbii române în cei peste

o sută de ani. Am intervenit doar în scrierea corectă a următoarelor cuvinte sau sintagme: *pentru că, ideea, deasemenea, în zadar, fiecare, adeseori, Alecsandri, făcându-i-se, vreo, auzindu-l, îmbiindu-l, prinzându-l*. Punctuația a fost păstrată, deși unele virgule sunt deseori inutile. Acolo unde am întâlnit sublinieri cu cerneală neagră, le-am scris cu albine. Firește, și numerotarea paginilor s-a schimbat. De asemenea, cititorul va observa că s-a schimbat și numerotarea notelor de subsol, fără însă a-l încurca.

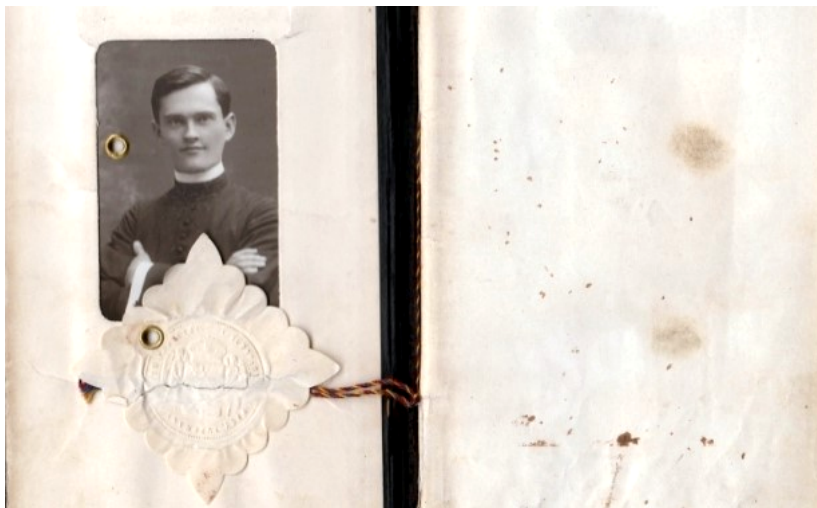
Consider că acest studiu a meritat să fie publicat mai cu seamă că poate fi socotit prima încercare serioasă de cunoaștere a vieții și operei lui Anton Pann de un intelectual ardelean.

Anchidim Partene, tatăl lui Ioan Partene (1943)

Carte poștală (imaginea familiei regale) trimisă din Budapesta de Ioan Partene tatălui său, Anchidim, 1911

Ioan Partene, carnet de student
Universitatea din Budapesta

Constantin Partene, fratele lui Ioan Partene

Iulian Ciorba (Cumnatul lui Ioan Partene),
cu fiii Anchidim și Ovidiu

Ioan Partene, Anchidim Partene

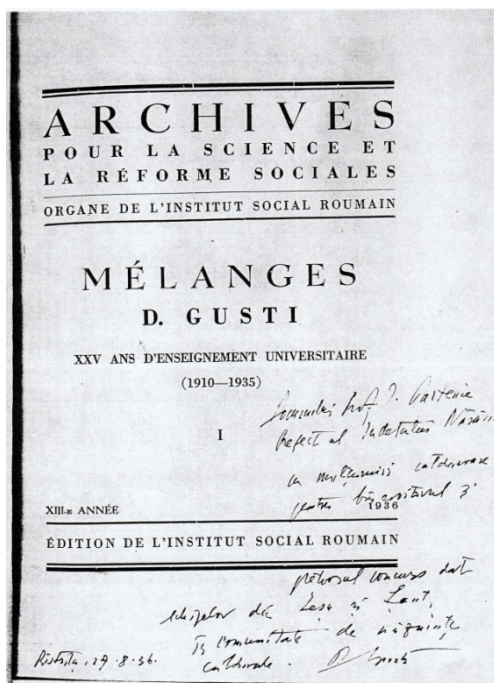
Ionel Ciorba,
nepoții lui Ioan Partene

Ioan Partene cu soția Ana împreună cu fiicele Doina-Olivia și Ana-Maria

Ioan Barna (cumnatul lui Ioan Partene),
Directorul școlii din Com. Maieru, Jud. Bistrița-Năsăud

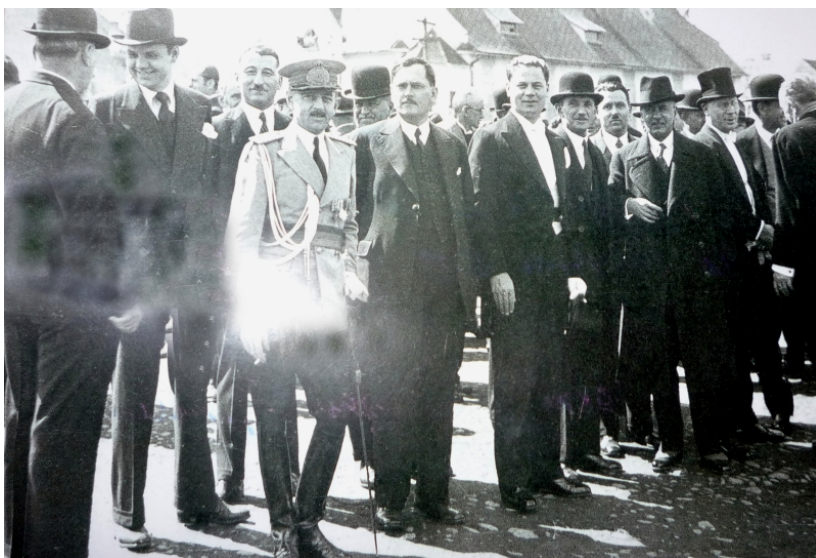
Autograful sociologului Dimitrie Gusti pentru prefectul Ioan Partene

Carte poștală trimisă din București de Iulian Cioarba, în urma unei vizite făcută la familia scriitorului Liviu Rebreanu, care se semnează în partea de sus, 1927

O clasă de la liceul de stat „Alexandru Odobescu”
Bistrița, 1930

Pop Baldi, (șeful Poliției), Ioan Partene (Prefect), Cornel Mureșan, (primar)
Bistrița, 10 mai 1936

M.S. Regele Carol al II-lea, Ioan Partene (Prefect)
Bistrița, 26 octombrie 1936

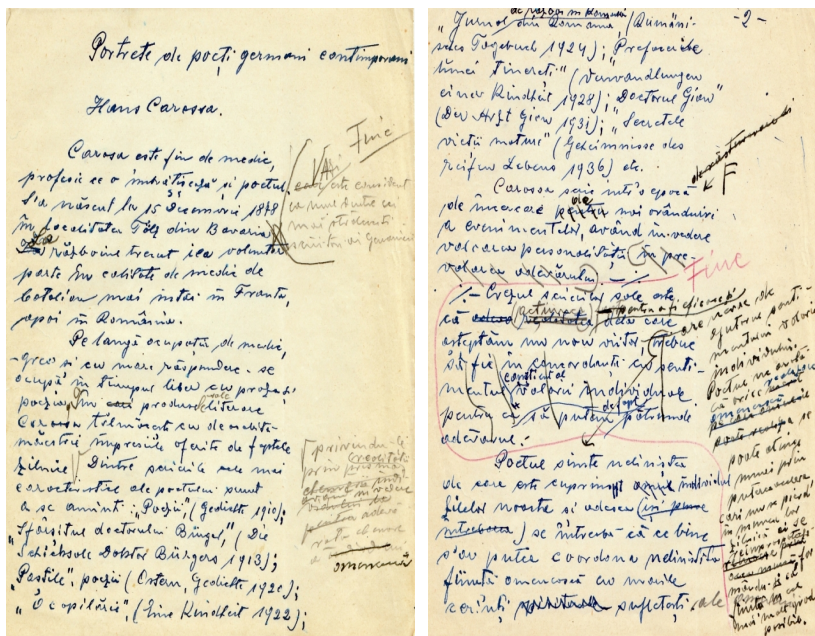
M.S. Regele Carol al II-lea, Ioan Partene (Prefect)
Nădăud, 27 octombrie 1936

Mitropolit Nicolae Bălan, Ioan Partene (Prefect), Episcop Nicolae Colan
Bistrița, octombrie 1937

Corneliu Mureșan (Primar), Ioan Partene (Prefect)
Bistrița, octombrie 1937

Pagini din manuscrisul lui Ioan Partene despre poetul german Hans Carossa, prezent la București în 1940, cu ocazia Expoziției Cărți germane

Ioan și Ana Partene

ROMANIA
MINISTERUL JUSTIȚIEI
Direcția Instanțelor Militare
Nr. P-2130 din 4.11.1993

DOAMNEI
PARTENE MARIA
București, str. Dr. Petrinii nr. 4, sector 5,
cod 76222

Urmare la cererea dumneavoastră, vă fac cunoscut următoarele:

Partene Ion, fiul lui Antitiu și Maria, născut la data de 28.10.1989, în com. Malera, jud. Bistrița-Năsăud, a fost arestat la data de 16.08.1992, pentru activitate în cadrul P.N.L., Brătianu, și prin decizia MAI nr. 14/1992, a fost internat într-o colonie de muncă pe timp de 60 luni.

A decedat în timpul executării pedegsei, la data de 15.06.1993.

V. I. / P. M.

10115151
/ D I R E C T O R .

Răspunsul Ministerului Justiției, Direcția Instanțelor Militare, nr. P. – 2130, din 4.11.1993, la cererea d-nei Ana-Maria Partene cu privire la arestarea tatălui și decesul acestuia

Numele Instituției Spital Voa
Nr. 103
105 3 Luna June Zila 18

Legen: privitoare la actele de stare civilă și înregistrarea acestor legi.
(Formular Nr. 68)

Numele Instituției 41
Legen: privitoare la actele de stare civilă și înregistrarea acestor legi.
(Formular Nr. 74)

Declarațiune scrisă de moarte
(conținând de actul de vânzare-moarte)

Oficiul Stării Civile al Statului Popular București Secțiunea
Instituția arestată a morții: PARTENE ION

Act de verificarea morții
Nr. 93

Subsemnatul P. C. Brundis
incredințat cu examinând în Spital Voa
cadavrul de Partene
am constatat că moartea a fost reală și nu există nici o bănuială asupra cauzelor și defunctul a suferit de enterocolită dipentisiformă
și Pe a fost în căutare de Trache
1953 June 15

Se va pune numele medicului curant.
Data liberă.

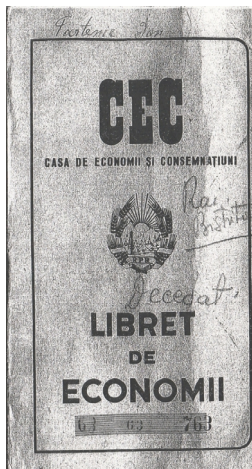
07 FEB 2002
S.I.P.R.D.

Amul, luna, ziua și ora morții 15.06.1993 10-50
Pronumele și numele morții ION PARTENE
Sexul Bărbătesc (*) Femeiesc (*)
Necunoscut (*) călătorit (*) valde (*)
Sărac civilizat pentru copii până la 5 ani da
Vârsta morții, locul și data nașterii 64 ani 1928
Religiunea morții ortodox
Cetățenia morții (pentru minori a părinților) ortodox
Sărac civilizat pentru copii până la 5 ani da
Profesiunea Partener
Pronumele și numele părinților morții Partene Ion
Pronumele și numele soțului (soției) Maria
Domiciliul morții Bistrița Năsăud
Cauza morții enterocolită dipentisiformă
A fost căsătorit medicat? da
Numitul defunct a fost decedat cu următoarea ordonă națională da
A avut copii minori? da

Callitatea și semnătura celui ce face declarațiunea și care trebuie să se prezinte în persoană Oficiului Stării Civile în termen de 24 ore dela moarte, potrivit art. 96 din legea actelor de Stare Civilă.

Se vor George cunoscute neînregistrate.

Declarație de moarte și Actul de verificare a morții deținutului Ioan Partene (în locul cauzei „inanție”, medicul penitenciarului a trecut „enterocolită dipentisiformă”)

Livretul Nr. 1000		Titular									
Nr. Căsuțe	Suma în lire și semnatura Contabilului	Data	Restituit		Depuneri		Sold		Soldul în lire		Semnatura Casierului
			L.	B.	L.	B.	L.	B.	L.	B.	
1		15-08-1953			22-08		22-08				
2	Decontarea și alți...	15-08-1953									
3	Decontarea...	15-08-1953									
4	Decontarea...	15-08-1953									
5											
6											
7											
8											
9											
10											
11											
12											

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

15-08-1953

22-08

22-08

15-08-1953

17-

15-08

15-08

15-08

15-08

15-08

15-08

15-08

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea și alți...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Decontarea...

Aceste carnete de C.E.C., în valoare de 5,32 lei și respectiv 5,08, reprezintă „prețul muncii” efectuate în perioada detenției de prof. Ioan Partene, fost senator și prefect liberal la Bistrița

REPUBLICA POPULARĂ ROMÂNĂ
SFATUL POPULAR AL *Comunei N. Bălcescu*
Starea Civilă

CERTIFICAT DE MOARTE

Seria Mb Nr. 157922

Numele **PARTENE**
Prenumele **ION**
Prenumele tatălui **ANTILIU**
Locul nașterii **---**

Vârsta **64** ani, Sexul **Bărbătesc**
Data morții, anul **1953** luna **ianuarie** ziua **10**
Cauza morții **Enteoză**
Ultimul domiciliu, Localitatea **Bistrița**
Strada **George Cosbuc** Nr. **6**
Moartea a fost înregistrată în registrul Stării Civile din **București N. Bălcescu** la Nr. **995**
din anul **1953** luna **ianuarie** ziua **16**
Locul morții **București N. Bălcescu**
Strada **Cal. Văcăresc** Nr. **391-393**
Eliberat astăzi **20 Iulie 1953** cu Nr. **14704**

L. S. *[Signature]*

Certificatul de deces al lui Ioan Partene

Viața învățătorului rebrean Rusu Petru, în timpul României Mari, sub stăpânirea maghiaro-hortistă și în anii regimului comunist-socialist

*Viorel Rus**

1. Copil, școlar, învățător în Rebra și ofițer în armată în anii României Mari

În 13 iulie 1910, în familia rebreană a lui Rus Nicolae – zis „*Niculai Sarii*” cu soția Domnica născută Burduhos, l. George – zis „*Filerul*”, originară din Rebrîșoara, după două fete Saveta și Gafta, se naște al treilea copil, un băiat, care pentru cinstirea după tradiția satului a bunicului după tată a fost botezat și înscris la primărie cu numele Petru. Peste 5 ani, în 1915, avea să se nască în familie încă o fată. Mezina familiei a primit la botez numele Sara, al bunicii dinspre tată¹.

Copilul Petru Rus, s-a dovedit încă din clasa I, pe care a urmat-o în sat la învățătorul director Dumitru Eremeiu, un școlar cu reale înclinații la învățătură. De aceea și pentru că au socotit că nu posedă destulă avere care împărțită în viitor fetelor să le asigure acestora un statut de nurori în familii înstărite, părinții au hotărât că pe băiat trebuie neapărat să-l poarte la școală să ajungă „*domn*”.

Mama Domnica a și mers într-o zi de târg la Năsăud pentru sfat și ajutor la învățătorul Ignațiu Seni, originar din Rebrîșoara, rudă aproape

* Viorel Rus, profesor pensionar, fiu al învățătorului Rusu Petru.

¹ Viorel Rus, *Neamuri și familii rebrene (1698–2013)*, Ediția a II-a revizuită și adăugată, Ed. Argonaut, Cluj-Napoca, 2013, pp. 556–611.

cu ea, care a încurajat-o spunându-i: „... *dragă nepoată bine v-ați gândit, dar ca să facă față băietul la școli mai înalte și să-l putem face domn trebuie să-l înscriem începând clasa a II-a la școală aici în Năsăud. Vă înhămați voi la așa trudă și cheltuieli?*”. „...om face tot ce om putea și tot ce trebuie, a răspuns mama Domnica!”. Copilul Petre a fost astfel înscris și a urmat cu succes între anii 1918–1921 clasele primare a II-a, a III-a și a IV-a la Școala „Vasile Nașcu” din Năsăud, „... *având ca învățători pe George Mihalca, Androne Petri și Toader Zăgrean*”, de care ajuns învățător mulți ani mai târziu își amintea cu drag numindu-i „*vrednici apostoli și luminători ai poporului*”².

Greu i-a fost copilului departe de casă și părinți, dar și părinților să facă rost de bani și alimente pentru cazarea și întreținerea acestuia în gazdă, pentru cărți, caiete, îmbrăcăminte și încălțăminte și câte și mai câte. În fiecare zi de târg mergea mama la Năsăud cu mâncare.

Continuăm cu fragmente din amintirile din anii școlarizării la Liceul „George Coșbuc” și „Școala Normală de Învățători” din Năsăud, scrise în autobiografia învățătorului Rusu Petru, citată: „*Isprăvind șc. primară am trecut în cl. I la Liceul „George Coșbuc”, la finea anului fiind declarat promovat. În toamna anului 1923, înființându-se Școala Normală din Năsăud, cu cl. I și a II-a, întrucât părinții erau oameni săraci și prevedeau că nu mă vor putea întreține la liceu, la recomandarea fostului învă. Ignățiu Seni, rudă după mamă, m-au înscris în cl. I a școlii normale de sub conducerea directorului I. G. Bulat.*

În această școală am urmat cursurile regulat, fără întrerupere, având ca director și profesor pe distinsul Sandu Manoliu, care din focul sufletului său a știut să pregătească sufletele noastre pentru viața în slujba poporului³.

² ANBN, FRȘJN, DPRP. Serviciul Județean al Arhivelor Naționale, Filiala Județeană Bistrița-Năsăud, Fond Revizoratul Școlar al Județului Năsăud, dosar personal Rusu Petru, Autobiografie, p. 12.

³ *Ibidem*

A rămas în memoria familială transmisă mie de tatăl meu, ceea ce i-a spus bunicii Domnica învățătorul Ignat Seni când a sfătuit-o să fie înscris Petre la școala normală: „*Nepoată, știu cât de greu v-o fost până l-ați văzut pe Petrea în anul I de liceu. Acuma hai să-l înscriem mai departe la Normală, că încă patru ani îți face ce-ți putea și după aceea va ajunge învățător pe salar și ați scăpat. Ba poate, a ajunge învățător în Rebra și atunci v-a ajuta și el pe voi*”.

Previziunile învățătorului Ignat Seni aveau să se împlinească precum au fost făcute. În primăvara anului 1929 a absolvit cursurile școlii normale și a obținut diploma de învățător, iar din data de 23 octombrie 1929, Petru Rusu a fost numit pe postul al treilea de învățător de la Școala din Rebra, alături de Dumitru Eremeiu – director și învățătoarea Eugenia Resteșan, servind cu drag cauzele școlii doi ani înainte de armată

În toamna anului 1931, am fost încorporat în armată pentru satisfacerea serviciului militar, învățătorul rebrean a fost trimis la Școala Militară de Ofițeri de Rezervă din Ploiești, unde s-a încadrat vieții militare, a învățat și a muncit, fapt pentru care a fost apreciat de comandantul său de companie Marta Mihail și comandantul școlii, colonelul Constantinescu Stan, și a promovat examenul final.

Lăsat la vatră în data de 1 noiembrie 1932, Petru Rusu s-a întors acasă și a reocupat postul de învățător în comuna natală. I-a acordat sprijin moral și financiar surorii Sara, pe care împreună cu părinții hotărâseră să o ajute să ajungă învățătoare urmând Școala Normală de Fete din Gherla și și-a construit o casă impunătoare în centrul comunei, singura cu etaj în acele vremuri.

În perioada în care se inițiasă instrucția premilitară a condus sub-centrele din Nepos și din Rebra, educând tinerii în dragostea de neam și țară.

În activitatea școlară a condus prin rotație anuală cu alți colegi învățători, atât clasele primare, cât și cele din cursul supraprimar, a obținut gradul definitiv și a fost promovat director al școlii.

S-a implicat în activitatea administrativă a comunei în calitate de consilier local și în cea culturală organizând corul bisericesc și cu tineretul din comună o formație de dansuri populare⁴.

În 10 februarie 1936, s-a căsătorit în Rebra cu Oproaie Elisabeta, din neamul „*Iulisenilor*”. Din căsătorie au rezultat inițial 4 copii, dintre care Ovidiu n. 1937 și Viorel n. 1942 au rămas în viață, iar două fete au murit, la care s-a adăugat mai târziu, în Dipșa, în anul 1953, fiul Petru⁵.

Între anii 1938–1940, începându-se concentrări masive ale militarilor rezerviști în zona de nord-vest a țării, locotenentul în rezervă Rusu Petru a fost repartizat la Regimentul 87 infanterie – Satu Mare – unde după 4 luni de muncă, comandantul de regiment, colonelul Papadopol, l-a numit comandantul companiei 10, pe care a condus-o efectiv 6 luni, în repetate rânduri fiind notat cu foarte bine.

În timp, a fost propus să treacă în categoria ofițerilor activi din armata română⁶.

Când mai era în viață, tata ne-a povestit între altele și despre felul în care s-a despărțit, de comandantul regimentului unde fusese concentrat, atunci când armatele române s-au retras în septembrie 1940, după cedarea Ardealului de Nord în urma Dictatului de la Viena: „...am fost chemat la biroul comandantului regimentului, colonelul Papadopol, care mi-a mulțumit pentru activitatea ce am depus-o și mi-a spus să-i comunic până a doua zi dacă doresc să rămân în regiment ca ofițer activ și după retragerea acestuia în interiorul noii granițe a țării... A doua zi, m-am prezentat la comandant și i-am raportat că nu pot să plec cu regimentul, iar când m-a întrebat pentru care motiv, i-am răspuns că vreau să rămân în satul meu, la gospodăria mea, împreună cu rudele mele, ca învățător, să contribui la păstrarea conștiinței naționale românești în sufletul consătenilor. Ne-am îmbrățișat cu comandantul, care mi-a spus: „Ne vom revedea curând!” Din păcate

⁴ ANBN., FRSN, DPRP, f. 15.

⁵ Viorel Rus, Op. Cit. pp 611–613.

⁶ ANBN., FRSN, DPRP, f. 12.

nu ne-am revăzut niciodată. Pentru că am fost bun român, sub unguri, eu și familia mea am avut apoi multe de pățimit”⁷.

2. În anii ocupației maghiaro-hortiste (1940–1944)

Revenit acasă în Rebra trecut în viața civilă, Rusu Petre și-a luat în primire postul de învățător la școala din comună, care îi fusese rezervat în timpul concentrării militare.

Asemenea tuturor românilor din Transilvania de Nord-Est cedată prin Dictat Ungariei Hortiste avea să trăiască în scurt timp măsurile impuse de noii guvernanți pentru desnaționalizare și maghiarizare. Iar unul dintre mijloacele de acțiune considerate eficiente de către hortiști a fost maghiarizarea instituțiilor de învățământ.

Încă în octombrie 1940, școlile românești de toate gradele au fost trecute în administrarea statului. La intrarea principală în fiecare școală a fost postată stema Ungariei Hortiste, în fiecare sală de clasă pe peretele din față a fost așezat tabloul lui Horty Mikloș, începerea anului de învățământ și serbările școlare se desfășurau în limba maghiară, cu arborarea drapelului și intonarea imnului statului maghiaro-hortist.

Planurile și programele de învățământ au fost refăcute astfel încât elevii învățau în limba română doar în clasa I primară, în clasele primare următoare citirea și vorbirea se predau în limba română 6 ore săptămânal, iar în clasele superioare toate obiectele de învățământ se desfășurau în limba maghiară. Repede s-au editat manuale școlare noi, îndeosebi cele de istorie și geografie pline de teorii false despre originea și prezența românilor în Transilvania.

Foarte grea lovitură dată școlilor românești a fost îndepărtarea din învățământ a imensei majorități a dascălilor români de toate nivelurile, prin expulzare, forțarea refugierii în România, transferarea forțată a acestora în localități ungurești și săsești și înlocuirea lor cu etnici

⁷ Ștefan Bachiș, Viorel Rus, *Rebra – Repere monografice*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2016, pp.128–129.

maghiari, între care cei mai mulți nu aveau pregătire didactică și nu se puteau exprima, sau se exprimau greu în limba română⁸.

În Rebra, înainte de venirea ungurilor, școala era încadrată cu trei învățători dintre care doi s-au refugiat în România până la sfârșitul anului școlar 1940–1941.

La începerea anului școlar 1941–1942, învățătorii români încadrați au fost Rusu Petru, care era și director și Haja Vasile – nou venit.

Pentru realizarea cu succes a maghiarizării autoritățile au încadrat în plus ca învățători pe Gizella Köttig venită din Ungaria, care nu cunoștea limba română, pe György Maria și Gabosy Géza, care se exprimau greu românește și pe Endre Palfi, care prin dispoziția 5.700 din 18 septembrie 1941 a fost numit director în locul lui Rusu Petru.

În vacanța de vară a anului 1941, pentru a se acomoda cu modul de viață și limba maghiară, învățătorii Rusu Petru și Haja Vasile au fost trimiși, împreună cu alți 11 colegi din județ, în Ungaria în satul Orgovány din districtul Kecskemét, unde au trăit timp de 6 săptămâni în familii de unguri.

După plecarea prin transfer a învățătorului Haja Vasile, în anul școlar 1942–1943, în Rebra, Rusu Petre a rămas singurul învățător român, ceilalți învățători, Gizella Köttig, Geza Gabosy, Arpad Beder și Endre Palfi – directorul fiind unguri⁹.

În toamna anului 1942 și în iarna anului 1943 în Rebra și în toate localitățile din ținutul năsăudean și din cel maramureșean a izbucnit o foamete cauzată de anul agricol dezastruos și rechizițiile masive de păioase, porumb și animale pentru front făcute de organele statului maghiaro-hortist.

Flămânzi peste măsură, oamenii au fost nevoiți să mănânce mămligă din amestec de făină și coceni de porumb măcinați și turte din făină

⁸ Mihai Fătu, Mircea Mușat – coordonatori, *Teroarea hortysto-fascistă în nord-vestul României*, sept. 1940–oct. 1944, Ed. Politică, București, 1985, cap. VIII. p. 242.

⁹ Vasile Bârte, *Contribuții la istoria Școlii din Rebra, județul Bistrița-Năsăud* – lucrare pentru obținerea gradului didactic I, 1986, pp. 50–51.

din coji de copaci amestecată în cel mai bun caz cu tărațe de grâu, orz sau ovăz. Rebrenii își tăiau puținele animale pe care le mai aveau, folosind carnea pentru a nu muri de foame.

În situația dată, învățătorul localnic Rusu Petru s-a deplasat în secret la Consulatul Român din Cluj unde a prezentat mostre de mămăligă și turte toxice cauzatoare de moarte, cu care se hrăneau rebrenii, cerând ajutor¹⁰.

Așa încât, când în Maramureș și Bistrița-Năsăud a sosit o comisie germano-italiană formată din funcționarii superiori Henche (german) și Roggeri (italian), un ofițer ungur și unul român, aceștia au ajuns și în Rebra pentru a constata fenomenul care a determinat moartea și degradarea fizică a locuitorilor.

Învățătorul Rusu Petru a prezentat comisiei înscrisurile din registrul parohial a patru rebreni morți de foame în iarna anului 1943 și în plus a adus în fața comisiei trei persoane care au mărturisit că realitatea era încă și mai gravă¹¹.

În final, comisia a refuzat susținerea ungarilor cum că foametea ar fost cauzată, în unele comune, de război, consemnând că, „... *autoritățile au reușit să prevină foametea în comunele maghiare mai sărace, din aceleași zone*”¹².

Rezultatul pentru rebreni a fost acela că peste câteva luni a fost adus în comună un vagon de porumb care a fost împărțit locuitorilor, iar situația s-a îmbunătățit pentru scurt timp.

În schimb, asupra învățătorului rebrean și familiei acestuia s-a dezlănțuit persecuția și teroarea autorităților hortiste sintetizate de acesta în autobiografia sa din anul 1949 astfel: „... *la retragerea trupelor românești m-am reîntors iar în comuna natală, unde am funcționat ca învățător până în anul 1943, când Stăpânirea Maghiară m-a mutat în*

¹⁰ Ștefan Bachiș, Viorel Rus, Op. Cit., p. 131.

¹¹ Ibidem, p. 132.

¹² Vasile Pușcaș, *Transilvania și aranjamentele europene (1940–1944)*, Ed. Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca, 1995, pp. 64–65.

*com. Dipșa, pt. motivul că nu aderam stăpânirii și m-am opus în câteva rânduri contra asupririlor fraților noștri Români*¹³.

A fost o lovitură grea pentru învățător și familia acestuia. Au fost nevoiți să părăsească satul în care aveau casa și gospodăria pe care și le-au amenajat cu greu, lipsindu-le părinții, rudele, elevii și școala.

Învățătorul Rusu Petru scria în autobiografia sa din 1949 că, încă nu se terminase totul: „... după 23 August (1944 n.n.), fiind considerat ca om periculos regimului am fost deportat împreună cu alți frați Români de ai noștri la Debrețin, unde am fost închiși și supuși unui regim de teroare. Acolo am stat 6 săptămâni, până au ajuns armatele eliberatoare și au ocupat orașul. Atunci prin grele împrejurări opt am scăpat în urma frontului, iar opt camarazi au fost luați de asupritori și duși înainte. Printre cei rămași în urma frontului am fost și eu. M-am întors apoi acasă făcând drumul pe jos și cu mari greutate”¹⁴.

Ajuns acasă, Rusu Petru și-a reluat postul de învățător în Dipșa, unde a rămas până în anul 1972, când s-a pensionat.

3. În Dipșa, în anii sovietizării și instaurării regimului comunist-socialist (1945–1972)

La întoarcerea în Dipșa după deportarea și detenția din Debrețin/Ungaria, învățătorul Rusu Petru a găsit comuna răvășită de exodul spre Germania, încă din septembrie 1944, a majorității covârșitoare a locuitorilor sași și trecerea sălbaticelor trupe sovietice.

După cum ne povestea când mai era în viață, intenționa și exista posibilitatea să revină învățător la Rebra, unde avea casă și gospodărie, de unde fusese strămutat forțat în anul 1943 de către autoritățile maghiaro-hortiste.

L-a capacitat să rămână noul primar al Dipșei, românul Tocaci Mihai, care i-ar fi spus:

¹³ ANBN., FRSN, DPRP, f. 13.

¹⁴ *Ibidem*.

„Domnule învățător, noi avem mare nevoie de dumneavoastră în comună. Ați stat cu noi când a fost greu și rău. Acum, rămâneți cu noi și la bine. Acuma, noi românii suntem stăpâni peste tot ce are comuna. Alegeți în care casă săsească liberă doriți să locuiți și va fi a dumneavoastră. Vă dăm să folosiți tabla comunală de pământ a învățătorului sas, porție de via și pomi fructiferi din livada comună rămasă de la sași. Vă ajutăm în fiecare an cu tineretul din comună la arat, semănat, prășit, cules și transportat acasă toate recoltele. Puteți să creșteți și să pășunați câte vite și oi doriți. O să aveți și salar bun, că o să vă propunem directorul școlii...”

La observația făcută de acesta că, în Dipșa nu are rude cu care să petreacă la nunți și botezuri, precum și la sărbători mici și mari, primarul i-a răspuns că poate să-și aducă rude apropiate și vor primi case și de toate ca și localnicii vechi în sat dintotdeauna din tată în fiu.

Cum învățătorul avea înclinații gospodărești și educație în acest sens din familie și de la Școala Normală din Năsăud pe care o absolvise, a acceptat propunerea primarului și s-a stabilit cu familia în Dipșa, în locuința și gospodăria cea mai înstărită a fostului primar sas.

Până au venit comuniștii la putere, totul s-a împlinit cum a promis primarul. În cei câțiva ani până în 1948, învățătorul și-a întemeiat o gospodărie înfloritoare. A reușit să cumpere în Dipșa de la văduva Reidel Ecaterina o casă cu grădină și 8,13 hectare de pământ, în contul prețului bunurilor imobile primite în proprietate construindu-i vânzătoarei în satul Tonciu, unde aceasta se mutase, o casă și anexele gospodărești obișnuite și în plus plătindu-i o importantă sumă de bani.

Sarabanda construirii comunismului-socialist de tip sovietic a început și la sate imediat după alungarea regelui, la 30 decembrie 1947 și proclamarea Republicii Populare Române, cu alcătuirea în anul 1948 a listelor chiaburilor, locuitori gospodari numiți de către comuniști „exploatatori ai satelor” și „dușmani de moarte ai clasei muncitoare”.

În Dipșa, lista locuitorilor declarați chiaburi în 1948 era compusă din învățătorul *Rusu Petru*, *Schneider Mihai* și *Godel Eugen*, cărora, ca și fostului primar *Tocaci Mihai* și lui *Runcan Ioan*, li s-au dublat

cotele de cereale de predat la hectarul de teren agricol, iar apoi, cotele le-au fost din nou majorate sub pretextul că a crescut planul de colectări impus comunei,. Toți au fost trimiși în judecată pentru că au refuzat să predea majorările, dar au fost achitați¹⁵.

În același an 1948 învățătorul Rusu Petru a fost schimbat din funcția de director al școlii, iar în anul școlar 1949–1950 a fost „comprimit” („înlăturat”; „exclus”) din învățământ fără motive de ordin profesional, doar în baza referințelor a cinci comuniști din Dipșa: *Andraș Bela, Bumbu Eremia, Dobra Nicolae, Dobra Traian și Precup Aron*, toți coloniști stabiliți în sat după anul 1945¹⁶.

Într-o sinteză a referințelor comuniștilor dipșeni anexată la dosarul de excludere a învățătorului, inspectorul analfabet de la Revizoratul școlar județean responsabil cu evidența cadrelor didactice, scria:

„Rusu Petru Învățător în Com Dipșa, Năsăud, om lacom Chiabur proprietar a circa 50 (cinci zeci) Iugăre pământ arabil, fânațe livezi și altele. Dușman regimului nostru democratic, și șovăielnic. Protestează împotriva regimului și guvernului pentru cota de lână pe care sa sustrasă o predea. Ca chiabur mai continuă să ecsploateze munca altuia și astăzi”¹⁷.

În anul 1950, pe lângă excluderea din învățământ învățătorul chiabur Rusu Petru a fost trimis în judecată pentru că a comentat politic și nu a predat în totalitate la baza de recepție cota de porumb de 646 kg cu care fusese impus. În fața instanței Tribunalului Județean Năsăud, inculpatul s-a apărut deovedind că, după cum apreciasse și comisia de anchetă locală, nu recoltase în câmp decât maximum 800 kg de porumb, ca urmare nu deținea cota stabilită. Constatând justetea motivării inculpatului, prin sentința tribunalului a fost achitat¹⁸.

¹⁵ ANBN, FTJN, Serviciul Județean al Arhivelor Naționale, Filiala Județeană Bistrița-Năsăud, Fond Tribunalul Județean Năsăud, dosar nr. 4008/1948.

¹⁶ Referințele se găsesc la ANBN, FRȘJN, DPRP, f. 6,7,8,9,10.

¹⁷ Ibidem, f. 5.

¹⁸ ANBN, FTJN, Serviciul Județean al Arhivelor Naționale, Filiala Județeană Bistrița-Năsăud, Fond Tribunalul Județean Năsăud, dosar 925/1950.

În același an 1950, în județ au continuat în forță acțiunile începute în 1949 de înființare Gospodăriilor Agricole Colective (G.A.C.), care conform Planului de Muncă a Comitetului Județean al Partidului Muncitoresc Român (P.M.R.) trebuiau inaugurate până la 30 iunie, în 18 localități între care din Plasa Lechința în Chiraleș, Tonciu și Dipșa¹⁹.

În Dipșa, activitatea echipelor de la județ și locale constituite pentru lămurirea gospodarilor să se înscrie în colectiv, nu a dat rezultatele imediate dorite. Vinovați s-au găsit a fi chiaburii, despre care s-a motivat de către lămuritori că răspândeau zvonuri și nu s-au înscris, între care cel cu influența cea mai mare în sat era menționat chiaburul învățător Rusu Petru.

S-a recurs la ajutorul securității, care l-a arestat pe învățător, tatăl meu, într-o noapte din iunie 1950 pe care aveam să o țin minte cât voi trăi:

„Aveam 8 ani, o noapte întunecoasă. Asemenea întregii noastre familii m-am trezit din somn din cauza unor bătăi puternice în ușa casei.

Când tatăl meu a deschis ușa, trei securiști îmbrăcați în mantale de piele lungi și cu pistoale automate la piept au dat năvală în casă. Unul dintre securiști i-a spus tatălui meu:

– Rusule, îmbracă-te! Vii cu noi!!

Bănuind că tata va fi arestat, mama s-a rugat să o învoască să-i pună tatălui, cu el, un pachetel cu mâncare. Securistul, care părea șef a răspuns nervos:

– Nu-i nevoie! Merge cu noi la sfatul popular, dă o declarație și se întoarce acasă!

Tata a plecat cu securiștii. Am văzut prin geamul casei cum a fost urcat într-o mașină de teren de fabricație sovietică „Gaz”, care a demarat puternic. Și dus a fost! Nu am mai putut dormi niciunul din casă până în zori. Tata nu a revenit acasă în acea noapte. Mama a mers în ziua următoare la sfatul popular. A întrebat dacă tata fusese dus acolo noaptea. Răspunsul a fost negativ.

¹⁹ ANBN, FCJNPMR, Serviciul Județean al Arhivelor Naționale, Filiala Județeană Bistrița-Năsăud, Fond Comitetul Județean Năsăud al Partidului Muncitoresc Român, dosar 72/1950, p. 31.

A doua zi s-a dus la Bistrița la securitate și s-a rugat să i se spună dacă tata a fost reținut acolo. Răspunsul ofițerului de serviciu a fost negativ. S-a întors acasă deznădăjduită, speriată că a fost ucis pe undeva.

În următoarele șase sau șapte zile și nopți nu am știut nimic despre tata. Într-un zori de zi, când m-am trezit din somn, tata era acasă.

Ne-a sărutat pe toți, a mâncat de prânz, după care s-a dus la șfatul popular la comisia de lămurire pentru colectivizare, unde a scris și a semnat adeziunea la colectiv. S-a întors acasă trist!

Fuse obligat să renunțe la pământul pentru care muncise din greu mulți ani și se înscrisese cu una din bivolițele familiei. După un timp a avut loc inaugurarea colectivului în Dipșa.

Abia după mulți ani tata ne-a povestit despre cele petrecute în zilele în care dispăruse.

Urcat în mașina securității i s-au pus cătușe la mâini și a fost dus arestul securității în Bistrița și plasat singur într-o celulă, spunându-i-se să se gândească dacă se înscrie în colectiv.

În fiecare seară era dus în fața șefului securității, care avea la vedere pe birou un pistol și avea loc următorul dialog:

– Ei chiaburule, te înscri în colectiv?

– Nu! Am muncit prea mult pentru a-mi cumpăra pământ și nu știu dacă ne va fi bine în colectiv.

– Atunci, mergi înapoi și stai în celulă până ce te vei răzgândi.

În fiecare zi mi se aducea în celulă o bucată de pâine și o cană cu apă. Era hrana pentru 24 de ore. Se optase pentru metoda de lămurire prin înfometare. Tatăl meu a rezistat șase sau șapte zile după care a consimțit să se înscrie în colectiv și a primit ordin să cuvânteze și să ajute la pregătirea programului artistic la inaugurare”²⁰.

C.A.P.-ul (vulgo Colectivul) avea să se înființeze în Dipșa în vara anului 1950 purtând numele Gospodăria Agricolă Colectivă „Tudor Vladimirescu”. După cum primise ordin la securitate, la festivitatea

²⁰ Eveniment din anii copilăriei rememorat și descris de autor.

de inaugurare, de frică, chiaburul Rusu Petru a luat cuvântul și a ajutat și la pregătirea programului artistic.

Nu s-au uitat însă atitudinile anticomuniste ale acestuia. De aceea, când în data de 19 august 1950 Serviciul Securității Poporului Bistrița, sub semnătura comandantului maiorul Viorel Gligor și a locotenentului Emil Vancea, a înaintat la Direcția Generală a Securității lista „*elementelor*” din județ propuse pentru trimitere în unități de muncă forțată, din Dipșa erau înscriși chiaburii Conea Ludovic – la nr. crt. 3, Schneider Mihai – la nr. crt. 23, dar și Rusu Petru – la nr. 20, ultimul pentru „... *atitudine dușmănoasă clasei muncitoare, insulte membrilor de partid, manifestări regaliste, răspânditor de zvonuri alarmiste, instigator contra colectivizării*”²¹.

Dosarul întocmit pentru justificarea propunerii lui Rusu Petru pentru 1 an muncă silnică avea să fie întocmit abia în 29 decembrie 1950. Acesta cuprindea declarațiile comuniștilor dipșeni Țoca Nicolae – contabilul G.A.C. „*Tudor Vladimirescu*”, Bumb Eremia – secretarul organizației PMR și Scrob Gheorghe – membru de partid, toți trei coloniști moți sosiți de curînd în comună înscăunați noi conducători²².

În plus, erau anexate 9 note informative, dintre anii 1948–1950, ale agenților dipșeni ai securității cu indicativele „*Ioan*”, „*Vânt*”, „*Pripas*”, „*66c*” și „*Șpic*”, potrivit cărora chiaburul, a cântat imnul regal, a vorbit împotriva regimului și Uniunii Sovietice când a predat cota de grâu și când a fost înlăturat din învățământ, la sărbătoarea de 9 mai a spus că ar trebuie să sărbătorească doar rușii, nu a înscris 3 porci, 1 vacă și 9 oi la recensământul animalelor și altele²³.

Dosarul avea ca piesă de bază referatul întocmit de locotenentul de securitate din Bistrița, Vancea Emil, în care se reluau acuzațiile declaranților și informatorilor adăugându-se, în plus, fără să fi reieșit din celelalte documente că:

²¹ CNSAS, dosar 000126, vol. I, partea I, p. 2, poziția 20, apud „*Pisanii Sângeorzene*”, martie 2020, p. 54.

²² CNSAS, dosar I0644808, f. 9–11.

²³ *Ibidem*, f. 12–18.

„Susnumitul în trecut a fost membru în PNȚ.Maniu, sentimente care le-a nutrit și după 23 August 1944. Cu ocazia alegerilor din 1946 a făcut o intensă propagandă ca toți să voteze cu PNȚ.Maniu”²⁴.

Deși avea un dosar cu „fapte grave”, învățătorul Rusu Petru din Dipșa nu a fost arestat din nou, nici nu a fost trimis în vreo unitate de muncă forțată la Canal, la Minele din Maramureș, la stuf în Deltă sau în alte părți.

Va fi contat faptul că, între timp s-a înscris în colectiv, nu mai era chiabur și în același timp începând cu anul școlar 1950–1951 a fost reprimat în învățământ.

De altfel, Securitatea din Bistrița, primea cu nr. 7.245/15 iulie 1951 de la Biroul Central Cabinet al Securității Centrale un colet cu dosarul lui Rusu Petre și următoarea notă:

„Vă tritem alăturat doisarul de încadrare în UM a numitului Russu Petru, învățător coimprimat din comuna Dipșa, veți stabili activitatea lui din prezent precum și orice relații în legătură cu susnumtul. De trecut în evidență, ss indescirabil”²⁵.

În familie se povestea „în surdină” că, avuseserăm noroc și cu activistul de partid arondat Dipșei, unul Moraru, originar din Năsăud, care contra unui țol de lână gros și frumos, ajutase „înduioșat” că familia avea origini în Rebra Năsăudului.

Cert este că, începând cu toamna anului școlar 1950–1951 și apoi în întregul an 1951, Rusu Petru a reprimat postul de învățător, dar a muncit în același timp și la colectiv împlinind multe norme zilnice de muncă.

În anul 1952, autoritățile comuniste ale vremii și-au amintit brusc că, în gospodăriile colective s-au înscris constrânși economic și politic foști chiaburi, „dușmani ai clasei muncitoare” și „exploataatori ai oamenilormuncii de la sate”.

²⁴ *Ibidem*, f. 8.

²⁵ *Ibidem*, f.27.

În întreaga Republica Populară Română a început o campanie de demascare și excludere din Gospodăriile Agricole Colective a colectiviștilor foști chiaburi.

Mascarada demascărilor și excluderilor acestora se desfășura după următorul tipic: Era convocată o adunare generală a colectiviștilor în fiecare localitate, la care participa un activist de partid de la raion. Se citea lista foștilor exploatatori care nu mai puteau face parte din gospodăria colectivă întocmită de biroul organizației de partid. Luau cuvântul comuniști dinainte pregătiți și activistul de la raion, care explicau că foștii chiaburi puneau piedici bunului mers al activității, de aceea trebuiau excluși. Se supunea la vot, se vota și excluderea hotărâtă devenea efectivă.

Exclușii primeau, la marginile hotarului comun al colectivelor terenurile agricole în suprafețele cu care întraseră și contravaloarea, la prețuri minimale a animalelor date colectivului, după care erau înscrși pe noi liste ale chiaburilor.

Se cunoaște că, până la 1 iulie 1952 la nivel de țară au fost demascați și excluși 3.000 de colectiviști foști chiaburi²⁶, între care și 17 locuitori ai raionului Bistrița. Din Dipșa au fost excluși din colectiv învățătorul Rusu Petru și sasul Schneider Mihai²⁷.

Situația foștilor chiaburi-foști colectiviști deveniți din nou chiaburi – devenise paradoxală. Cu suprafețele de pământ reprimite dispersate în parcele mici, fără mijloace mecanizate de lucru și fără animalele de muncă pe care le vânduseră pentru plata impozitelor înainte de colectivizare era evident că nu aveau cum să-și întemeieze din nou gospodării înfloritoare, să predea cotele de cereale și de carne și să plătească impozite, dublate față de cele ale puținilor țărani mijlocași sau săraci rămași în localitățile lor de domiciliu.

În plus, unii chiaburi foști colectiviști deveniseră și funcționari în diverse instituții ale statului sau angajați în cooperative meșteșugărești sau de consum.

²⁶ Octavian Rosche, *Arhivele Totalitarismului*, anul I, nr.1/1993, p.161.

²⁷ ANBN, FSPRB, Serviciul Județean al Arhivelor Naționale, Filiala Județeană Bistrița-Năsăud, Fond Sfatul Popular Raional Bistrița, dosar nr. 3/1952, f. 204

Pentru rezolvarea situațiilor ivite, conducerea de partid și de stat a trecut la crearea condițiilor pentru dezchiaburirea „noilor-vechi chiaburi” acordându-le posibilitatea să „opteze de bună voie” (sic) pentru predarea pământului lor în proprietatea statului.

Prin decretele Consiliului de Miniștri cu nr. 308/1953 funcționarii și muncitorii și nr. 81/1954 și nr. 115/1959 ceilalți chiaburi vechi sau noi au putut preda, fără despăgubire, statului pământul și mijloacele lor de producție. Astfel numărul chiaburilor din țară a scăzut pe an ce trecea. Ultimii 11 chiaburi din raionul Bistrița au fost încadrați în 1960 ca țărani mijlocași²⁸.

În noile condiții și chiaburul Rusu Petru din Dipșa, fost colectivist până în 1952, a predat în baza decretului 308/1953, 8,17 hectare de pământ la stat și a rămas doar învățător, obișnuind să afirme amar adeseori în familie că a ajuns un „*gospodar-dezgospodărit*”.

Așa cum reiese dintr-o adeverință oficială a sfatului popular, în registrul agricol al comunei Iuda/1951–1955, fila nr. 14, „... Rusu Petru, învățător în satul Dipșa, a avut în proprietatea sa suprafața totală de 0,35ha teren, din care 0,25ha arător în câmp și 0,05ha în vatra satului, iar curți și clădiri 0,05ha. Mai posedă următoarele animale: 10 ovine, 1 taurin, 1–4 bubaline și 1–2 porcine”²⁹.

În anii care au urmat până la pensionarea din 1972, Rusu Petru a fost învățător, un timp profesor suplinitor de agricultură, iubit de elevi și prețuit de părinții acestora și lector al cursurilor agrozootehnice pentru colectivității din Dipșa, stimat de întreaga comunitate a comunei.

În același timp, din plăcere, dar și din cauza situației financiare grele a familiei sale ca unic salariat, cu soție casnică și 3 copii în întreținere și școlarizare fără burse de la stat, a fost și un harnic gospodar.

Viața învățătorului Rusu Petre a decurs fără convulsii majore, în consens cu evoluția generală a societății și realitățile comunității dipșene,

²⁸ Pe larg despre chiaburii din raioanele Bistrița, Năsăud și Beclean, Viorel Rus, *Rezistența anticomunistă în județul Bistrița-Năsăud*, Ed. Ioan Cutova, Bistrița, 2005, pp.195–212.

²⁹ CNSAS, dosar I0644808, f. 19.

împărțindu-și timpul între școală, demolarea casei vechi, construirea unei case noi și mica lui gospodărie, trăind mai mult singur, descriind situația sa colegilor și vecinilor, unii informatori ai securității, laconic, afirmând, „*așa mi-a fost soarta!!!*”.

Singurătatea vieții în Dipșa mare parte din timp între anii 1956–1965, explicată de învățător pe seama „*sořii*”, avea în realitate și un motiv pe care în acele vremuri acesta considera că nu este bine să se știe.

Rusu Petru a construit în perioada cât a fost învățător în Rebra o casă cu etaj, cum nu mai exista pe atunci în sat, care i-a devenit locuință când s-a căsătorit în anul 1936. După strămutarea forțată în Dipșa, casa a fost locuită de părinții acestuia Nicolae și Domnica Rus.

În anul 1954, primarul comunist și directorul școlii au pus ochii pe casa fostului învățător din Rebra și au rechiziționat-o fără lege.

Părinții acestuia au fost somați să se mute în căsuța lor veche (vezi foto pag. 1) iar casa a fost transformată în local pentru internat școlar, deși ar fi existat spațiu pentru internat în localul școlii, care era folosit ca locuință a familiei directorului.

Pentru a nu pierde definitiv casa din Rebra pe motiv că proprietarii nu locuiesc în comună și în Dipșa au casă, soția învățătorului a dat în judecată primăria solicitând să se anuleze rechiziția ilegală pentru a dobândi spațiu locativ în casa proprie din Rebra, unde a pretins să se stabilească din motive familiale.

După câțiva ani de amânări a procesului la Năsăud, în anul 1956 soția învățătorului a primit drept legal să locuiască în casă într-o cameră, apoi stablindu-se în Rebra cu toți cei trei copii a putut să ocupe tot etajul, iar în anul 1958, prin sentință judecătorească definitivă i-a fost retrocedată întreaga casă.

În această casă aveau să locuiască familiile copiilor învățătorului, după căsătoria din 1959 familia fiului Ovidiu, mai târziu familia fiului Viorel fost cadru didactic în Rebra, căsătorit anul 1964, iar acum, în casa renovată locuiește fiul jurist pensionar Rusu Petru, căsătorit în anul 1972.

Revenind în șirul descrierilor la anii de după predarea pământului la stat în baza decretului 308/1953, este interesant de știut că, pentru securitatea comunistă învățătorul a rămas un „*element suspect*”, urmărit prin locuitori de încredere membri de partid și agenți informatori din Rebra – pentru activitatea desfășurată înainte de anul 1943 și din Dipșa – pentru perioada de după dezchiaburirea din 1953 până în anul 1966.

În acest sens, în data de 22.11.1958, locotenentul major de securitate *Iakab Carol* responsabil cu munca operativă în Dipșa, raporta comandantului securității raionului Bistrița că, „... *din materialul de arhivă existent rezultă că Rusu Petru din Dipșa până în anul 1940 a fost membru P.N.Ț. După 23 august 1944 a fost în legătură cu elemente suspecte, a fost categorisit chiabur fiind că posedă 11 ha de pământ*” și în concluzie cerea aprobare, pe care a și primit-o, să-l treacă pe „*susnumitul*” în evidență „*ca suspect*”³⁰ în problema P.N.Ț. (Partidul Național Țărănesc) și dușman al regimului comunist-socialist. Evident că, așa cum era tipicul acelor vremuri, a fost nevoie să fie deschis și completat la securitate un nou dosar.

În declarațiile lor pentru dosar, dipșenii *Runcan Ioan* (1960), *Pop Ioan* (1961) și *Truța Emil* (1963) nu s-au pronunțat din lipsă de informații în privința legăturilor dintre „*suspect și P.N.Ț.*”, dar au menționat înscrierea acestuia pe lista chiaburilor, apoi în colectiv, excluderea din colectiv și predarea pământului la stat, lăudându-l însă pentru că în sat a avut o comportare bună făcându-și deplin datoria la catedră³¹.

Asemănător s-au obținut informații de la agenții din Dipșa „*Olher Mihai*”, „*Constantin*” și în multe rânduri de la „*Vlaicu Aurel*”, domiciliat în proximitatea locuinței „*suspectului*”³².

Rămâne posibilitatea obținerii de informații necesare în dosar în problema P.N.Ț., din Rebra – Raionul Năsăud, comună natală, localitate de domiciliu și loc de muncă a lui Rusu Petru până în anul 1943.

³⁰ *Ibidem*, f. 21.

³¹ *Ibidem*, f. 26, 25 și 20.

³² *Ibidem*, f. 39–46.

Pentru rezolvarea problemei, Serviciul Raional de Securitate Bistrița se adresa imperativ, în 23 iulie 1962, Securității Raionului Năsăud, pentru a-i trimite „... două declarații din care să rezulte că numitul Rusu Petru..., a făcut parte din P.N.Ț-Maniu... Materialul este necesar pentru complectarea (sic) dosarului de suspect al celui în cauză”³³.

Ca răspuns la adresa de mai sus, Securitatea Raionului Năsăud a trimis în 28 august 1962 declarațiile rebrenilor *Capătă Aleca* și *Jarda Ștefan* care afirmau că, „nu cunosc și nu au știre ca Rusu Petru să fi făcut parte din P.N.Ț.”³⁴.

Situația devenise foarte dificilă pentru Securitatea din Bistrița. Suspectul nu fusese membru și activist P.N.Ț. în Rebra și nu făcuse după anul 1953 afirmații dușmănoase la adresa regimului democrat-popular în Dipșa!!!???

Le-a sărit până la urmă în ajutor Securitatea din Năsăud care, în anul 1964, primind de la colegii din Bistrița rugămintea pentru noi declarații contra suspectului, a repartizat sarcina să rezolve problema plutonierului major Rus Sabin – șeful Postului de Miliție din Rebra Năsăudului.

Acesta a găsit între agenții săi locali două persoane care au dat informațiile dorite: „*Grec Vasile*” – a arătat că: „... sub regimul burghezo-moșieresc Rusu Petru a făcut parte din Partidul Național Țărănesc – Maniu și a îndemnat oamenii să se înscrie în acest partid”, și „*Măgura Vasile*”, care a scris că: „... în perioada 1945–1947 a activat în Partidul Național Țărănesc – Maniu împreună cu alte persoane din Rebra, ... știu că l-am văzut în repetate rânduri mergând la Năsăud unde se țineau anumite adunări și congrese...”. (fals, întrucât în perioada 1945–1947 Rusu Petru nu mai locuia în Rebra se găsea în Dipșa, fapt confirmat și în nota informativă a celui de-al treilea informator cu indicativul „*Crim Simion*”) ³⁵.

Pe baza informațiilor agenților rebreni „*Grec*”, „*Măgura*” și „*Crim*” din 1964 s-a completat dosarul deschis încă în anul 1958 și în data de

³³ *Ibidem*, f. 22.

³⁴ *Ibidem*, f. 23 și 24.

³⁵ *Ibidem*, f. 5, 6, 7.

17.VI. 1964 s-a luat hotărârea de trecere a învățătorului Rusu Petru în evidența activă a Securității din Bistrița în problema PNT-Maniu. Dosarul a fost înregistrat la Serviciul de Securitate Bistrița cu nr. 1.040 depus în arhiva sectorului „C” al Securității Cluj sub nr. 88.605 – fond operativ³⁶.

A fost nevoie doar de doi ani, 1965–1966, ca în condițiile suflului nou din munca de securitate, statutul de „*suspect activ*” al lui Rusu Petre, clădit pe un dosar plin abuzuri și minciuni, să dispară ca negura în vânt.

La 15 noiembrie 1966, Serviciul de Securitate Raional Bistrița avea să adopte o hotărâre de trecere a „*suspectului la evidența pasivă*”, avizată la 28 noiembrie în același an de colonelul Pleșiță Nicolae – seful Direcției Regionale Cluj al Securității³⁷.

Schimbarea de statut a învățătorului în raport cu securitatea fusese prevestită încă din 1 aprilie 1966 în conținutul unui raport de investigație asupra acestuia³⁸.

Întocmit de către Șeful Postului de Miliție Galații Bistriței – plutonierul major Vartolomei Ioan, raportul avea la bază relatările lui *Stoica Nicolae* – secretarul Comitetului de Partid din C.A.P. Galații Bistriței și *Blaga Vasile* – directorul Școlii Generale din Dipșa.

Evidențiind activitatea didactică și extrașcolară deosebită, comportarea exemplară, stima și respectul de care se bucura în comunitatea locuitorilor Dipșei, ambii au adăugat că nu au observat niciodată manifestări dușmănoase ale acestuia privitoare la politica partidului și statului din România.

Apoi, în mai 1966 a apărut nevoia organelor de securitate de a găsi un local secret de întâlnire cu agentura locală din Dipșa. S-a decis să fie folosit în acest scop localul ciclului primar al Scolii de 8 ani din Dipșa și date fiind referințele deosebit de favorabile din raportul de investigație și din timpul recrutării, *gazdă de casă* a fost ales învățătorul

³⁶ *Ibidem*, f. 49–50.

³⁷ *Ibidem*, f. 48.

³⁸ CNSAS, R 437716, f. 9.

Rusu Petru, iar *casa aleasă* a fost sala de clasă în care predă acesta³⁹. Peste numai doi ani la 15 octombrie 1968, în Dipșa, nu mai existau informatori, ca urmare sala secretă și rolul de gazdă de casă au fost desființate⁴⁰.

În anul școlar 1967–1968 învățătorul Rusu Petru a preluat ultima generație de elevi din carieră. A urmat pensionarea în anul 1972. Cum ne mărturisea mai târziu de fiecare dată când venea vorba, „*dăscălia*” nu i-a fost grea și nici „*milităria*”, cum nu i-a fost grea nici „*munca în agricultură*” în gospodăria proprie sau la colectiv. După pensionare s-a mutat împreună cu soția în Bistrița, unde a locuit până în anul 1975, când a revenit în Rebra, comuna în care s-a născut și a început cariera de învățător în anul 1929.

Viața învățătorului Rusu Petru a fost plină de urcușuri și coborâșuri potrivit perioadelor istorice zbuciumate pe care le-a parcurs. Grea i-a fost asuprirea națională maghiaro-hortistă între anii 1940–1944 și apoi în vremea sovietizării și instaurării comunismului între anii 1949–1965, deoarece în Dipșa, a fost declarat chiaburul, cu care comuniștii au dus „*lupta de clasă*” și i-au distrus gospodăria pentru care muncise din greu în primii ani după al doilea război mondial. Avea să trăiască și ultima schimbare istorică, revoluția din 1989.

A murit în anul 1993, în vârstă de 83 de ani. Este înmormântat în Cimitirul Comunal din Rebra, unde s-a născut și a petrecut frumoșii ani ai copilării și tinereții.

³⁹ *Ibidem*, f. 3–6.

⁴⁰ *Ibidem*, f. 2.

Casa din Rebra în care s-a născut în anul 1910
viitorul învățător Rusu Petru

Rusu Petru elev la Năsăud

Rusu Petru – învățător, 1929

Formația de dansuri populare înființată în anul 1933.
În centru Rusu Petru și sora Sara, elevă la Școala Normală din Gherla

Rusu Petru – locotenent, 1940

Grupul de învățători din județul Bistrița-Năsăud trimiși în anul 1941 în Orgovány/ Kecskemét/Ungaria pentru maghiarizare.
Învățătorul Rusu Petru al treilea de la dreapta la stânga (X)

Familia lui Niculai și Domnica Rus din Rebra în anul 1943.
Învățătorul Rusu Petru și soția cu doi dintre copii

Învățătorul Rusu Petru împreună cu fiii,
Viorel la absolvirea clasei a VI-a și Petru în vârstă de 1,6 ani, 1954

Învățătorii Rusu Petru și Tănase Iacob – Dipșa, 1955

Casa nouă a familiei Rusu construită în Dipșa între anii 1958–1965

Casa învățătorului Rusu Petru din Rebra
folosită ca local pentru internat școlar între anii 1954–1958

Elevii de ciclul primar promoția 1967–1971
din satul Dîpșa, comuna Galații Bistriței,
directorul școlii Blaga Vasile și învățătorul Rusu Petru.

Învățătorul pensionar Rusu Petru împreună cu soția,
nepoatele Gabriela-Maria, Liliana-Elisabeta, Elisabeta-Maria
și nepotul Viorel – Bistrița, 1975

Învățătorul Rusu Petru, în Rebra, la vârsta senectuții

Campania electorală din anul 1946 în județul Bistrița-Năsăud

*Mircea Gelu Buta**

Alegerile parlamentare din anul 1946 au fost convocate pe data de 19 noiembrie 1946. În ziua de 6 august 1946, în orașul Bistrița, a avut loc întrunirea a circa 30 de membri ai Partidului Național-Țărănesc (Maniu), pentru o consfătuire politică, cu scopul de a propune candidați pe listele electorale. Consfătuirea s-a ținut în casa parohială a Bisericii greco-catolice din Piața Unirii nr. 10, sub președinția profesorului Leonida Pop, președintele organizației județene a Partidului Național-Țărănesc (Maniu). Originar din Poiana Ilvei, acesta era unul din nepoții lui Iuliu Maniu, membru fondator alături de frații și cumnații săi al Partidului Național Țărănesc în județul Bistrița-Năsăud.

În timpul întâlnirii, un grup de membri ai Partidului Comunist Român din localitate au demonstrat în fața clădirii, cu scopul de a stingheri ținerea adunării. În urma cercetărilor efectuate de Poliția Bistrița, a rezultat că cei prezenți la adunarea Partidului Național-Țărănesc au fost provocați de un grup de 15 membri ai Partidului Comunist Român din Bistrița. În urma acestui incident, au fost rănite două persoane: „*Lușcan Alexandru, membru al Partidului Comunist Român, rănit la cap cu un scaun, și Popîrțac Macedon, din comuna Dumitra Mare, județul Năsăud, membru al Partidului Național-Țărănesc (Maniu), care a fost împușcat în abdomen cu un revolver cal. 765 și transportat la spitalul de stat pentru a primi îngrijiri...*”¹. În raportul medico-legal,

* Mircea Gelu Buta, Prof. Univ. Dr. UBB Cluj-Napoca, email: butamircea@yahoo.com

¹ A.N.B.-N, fond *Poliția de reședință Bistrița*-Biroul Siguranței, *Notă informativă nr. 3.809S/6 august 1946*; Semnează Traian Lazăr, Plt. Maj; Dr. Iorga Gheorghe, Șeful Poliției;

a fost consemnată starea gravă a victimei, cauzată de „o plagă transfixiantă, cu orificiu de intrare în regiunea lombară stângă și orificiu de ieșire pe peretele abdominal, pe marginea externă a dreptului, la nivelul ombilicului. Prin ambele orificii se scurgea sânge. La intervenția chirurgicală, s-au constatat trei perforații ale intestinului subțire și o perforație a intestinului gros, porțiunea descendentă, cu un hematom mare retroperitoneal. Cavitătea abdominală, plină cu materii fecale. S-a făcut sutura perforațiilor și drenarea cavității abdominale. Bolnavul continuă să se aple în stare gravă. Semnează, Medic Primar, Director, Dr. Radu Zaharia.”²

În urma incidentului, au fost anchetați membrii Partidului Național-Țărănesc: prof. Leonida Pop, președintele partidului; avocatul Vasile Butta; protopopul Ioan Petringelu; avocatul Leon Mihăieșe; preotul Anton Buga; învățătorul Niculae Moldovan; avocatul Nicolae Onoaișe; Pavel Bucur; Macedon Popîrțac; Preotul Aurel Reu; Ioan Ursu; Simion Turcu; Alexandru Siminic; Adalbert Socaciu; Traian Chitu; Nicolae Pop și numeroși martori³. Cu toate cercetările întreprinse, „...nu s-a putut stabili individul care a tras cu pistolul asupra victimei.”⁴

În ziua de 8 noiembrie 1946, Comisia Electorală Centrală din București a adresat Biroului Electoral din Năsăud, o telegramă prin care comunica faptul că a fost admisă contestația făcută de Partidul Țărănesc Maniu, organizația Năsăud, validându-se lista depusă cu următorii candidați: Leonida Pop, profesor din Năsăud, președintele organizației PNT Maniu, județul Năsăud; Niculae Moldovan, învățător din Bistrița, secretarul general al organizației PNT, județul Năsăud; Dănilă Pop, avocat din București; Sidor Nistor, țăran din Năsăud.

Blocul Partidelor Democratice din județul Năsăud a întocmit o contra-contestație la cea făcută de PNT Maniu din județul Năsăud, prin care cerea invalidarea contestației, considerând ca nerealiste motivele invocate,

² Arhiva Spitalului de Stat Bistrița, d. nr. 714/6 august 1946;

³ Arhiva MAI, d. nr. 76149/doc.4/B/1946;

⁴ A.N.B-N, fond Poliția de reședință Bistrița-Biroul Siguranței;

că ar fi împiedicat depunerea la termen a listei cu candidaturi din partea PNT Maniu din Județul Năsăud⁵.

Istoricii sunt de acord în general că Blocul Partidelor Democratice, format din Partidul Comunist Român, Partidul Social-Democrat, Frontul Plugarilor (formațiunea politică a prim-ministrului), Partidul Național Liberal-Tătărescu, fracțiunea țărănistă a lui Anton Alexandrescu și Uniunea Patrioților⁶, a condus o campanie electorală caracterizată prin folosirea tacticilor de intimidare și a abuzurilor electorale împotriva partidelor istorice – PNT și PNL. De fapt, Comitetul Electoral al județului Bistrița-Năsăud a fost alcătuit numai din reprezentanți ai blocului partidelor așa-zise democratice (BPD), și anume: Anton Șirlincan – prefectul județului, Dr. Ștefan I. Pop – președinte al comitetului electoral din partea Partidului Național Liberal Tătărescu (PNL–Tătărescu), Dr. Flaviu Hodor – secretarul general al comitetului electoral din partea Partidului Comunist Român (PCR) și membrii: Todoran – PCR, Ioan Vermeșan, Gheorghe Macavei și Nistor din partea Partidului Social-Democrat (PSD), Nicolae Novac și Pompei Boca din Partidul Național Țărănesc – Alexandrescu (PNT–Alexandrescu), Ioan Hampu – din partea Comisiei Locale a Sindicatelor și Titus Pop – din partea Partidului Național Popular (PNP)⁷.

Deși există unele discuții în contradictoriu asupra rezultatelor exacte ale alegerilor, se poate aprecia că BPD și aliații lui nu au câștigat mai mult de 48% din totalul voturilor. Există estimări care apreciază că PNT ar fi câștigat în mod real suficiente voturi ca să formeze singur guvernul său, în cel mai rău caz, în alianță cu alte partide anticomuniste⁸. Rezultatele oficiale consfințeau însă victoria zdrobitoare a stângii – BPD, 348 de mandate (379 împreună cu aliații), PNT, 32 de mandate,

⁵ CNSAS, Dos. Nr. 809, Vol. Nr. 1. f. 55;

⁶ M. Ștefan, "În umbra Cortinei de Fier", Magazin Istoric, noiembrie, 1995, pag. 9; Vladimir Tismăneanu, Stalinism pentru eternitate, Editura Polirom, Iași, 2005, pag. 323;

⁷ Viorel Rus „Marea hotie. Alegerile parlamentare din noiembrie 1946 în județul Năsăud”;

⁸ Frunză Victor, Istoria stalinismului în România, Editura Humanitas, București, 1990, pag. 290–291;

iar PNL, doar 3⁹. Aceste alegeri au marcat un pas decisiv spre destabilizarea monarhiei constituționale române și instaurarea regimului comunist în țară, la sfârșitul anului următor.

În ziua de 19 noiembrie 1946, în ziua alegerilor din comuna Salva, s-a declanșat în cursul dimineții o agresiune violentă din partea unui grup numeros de țărani (150–200), adepți ai PNT, înarmați cu bâte, ciomege și pari, care, instigați de studentul Fetinca Gheorghe și de alți fruntași maniști, au tăbărit asupra comisiei din localul secției de votare, lovindu-o grav. Printre victime, s-a aflat receptorul Ionașcu, care era membru asistent la secția de votare din partea PCR-ului. Motivul nemulțumirii oamenilor a fost introducerea mai multor buletine „*cu soarele*” în urnă, iar președintele secției de votare nu a permis controlul urnelor. După ce urna a fost deschisă și buletinele respective au fost îndepărtate, cei 2000–2500 de votanți s-au liniștit¹⁰. În tot acest timp, doi soldați din garda însărcinată cu menținerea ordinii la Secția de votare „*se plimbau nepăsători cu arma în spinare, iar locotenentul comandantul gărzii era complet dezorientat.*”¹¹

Tot în luna noiembrie 1946, în comuna Salva, a avut loc un atac cu o grenadă aruncată de Sârbu Ioan al Floarei înspre limuzina în care se aflau deputatul Nechiti Gheorghe și Dr. Flaviu Hodor, secretar organizatoric pe județ al PCR-ului. Ambii au fost grav răniți. Acuzat în public de prim-procurorul Mistic Andrei pentru că este autorul moral al agresiunilor, prof. Leonida Pop a replicat: „*Ce dacă ați aruncat bețele în apă, nu face nimica, mai sunt și garduri în afară de bețe.*”¹²

Altă agresiune s-a produs în Secția de votare din comuna Mocod, de către controlorul financiar Ioan Zărnescu din Năsăud, rudenie cu Leonida Pop. Acesta a îndemnat populația să se înarmeze cu bâte și pietroaie și să-și apere dreptul de vot. Victimă a căzut învățătorul Dumitru Stochitescu, delegat din partea PCR, care a încercat să se

⁹ M. Ștefan, Op. Cit. pag. 9;

¹⁰ CNSAS, Dos. Nr. 809, Vol. Nr. II. Fila. 13;

¹¹ CNSAS, Dos. Nr. 3456, Vol. Nr. Fila 45;

¹² CNSAS, Dos. Nr. 809, Vol. Nr. I. Fila. 162;

ascundă în grădina Secției de votare, dar a fost observat de urmăritori și îmbrâncit. Printre agresori, au fost identificați Cotoc Ioan, zis Cuciu și ginerele acestuia, cumnat cu Leonida Pop, Leonte Ioan, Man Victor și Puica Gavrilă, toți din comuna Zagra¹³.

Incidente s-au mai produs la Secția de votare din comuna Dumitrița, unde un grup format din Costin Toader, Moga Victor, Rebrean Ioan, toți din comuna Budacu de Sus, au pătruns în Biroul Electoral și i-au agresat pe membrii PCR-ului prezenți, asistenta Trif Raveca și grefierul Vais Carol¹⁴.

În urma alegerilor, prof. Leonida Pop a fost ales deputat de Năsăud pe listele PNT-Maniu. Întrucât „*Dl. Severin, președintele Biroului Electoral, a tergiversat eliberarea certificatului de deputat*”, Leonida Pop s-a deplasat la București pentru a-i fi validat mandatul. Pe drum, a fost atenționat de către procurorul Andrei Mistică că Organele de Procuratură au fost forțate să emită ordin de arestare pe numele său¹⁵.

*

La sfârșitul lunii iulie 1947, deputatul Leonida Pop a fost convocat la București, pentru o consfătuire organizată de liderii partidului, în vederea constituirii Sfatului Parlamentar. Cu această ocazie, a constatat că mulți conducători ai partidului au fost arestați.

În ziua de 11 august 1947, a avut loc o acțiune polițienească efectuată de Comandantul Legiunii de Jandarmi Năsăud, Maiorul Niculaie Dumitrescu, prin care a fost percheziționată locuința deputatului Leonida Pop din Năsăud, ca urmare a denunțului lui Traian Ilie, care susținea că, atât la cedarea Ardealului din 1940, cât și la intrarea trupelor sovietice în Năsăud, Leonida Pop împreună cu concubina sa, Maria Cotoc, au ascuns sub dușumeaua camerei 10 arme de vânătoare cu glonț și alicie¹⁶.

¹³ CNSAS, Dos. Nr. 3456, Vol. Nr. Fila 46;

¹⁴ Ibidem;

¹⁵ CNSAS, Dos. Nr. 809, Vol. Nr. II. Fila. 9;

¹⁶ CNSAS, Dos. Nr. 809, Vol. Nr. II. Fila. 90;

Conform procesului verbal constatator, în timpul percheziției au fost scoase dușumelele și s-au făcut săpături în pământ pentru a se găsi armament și muniție. Singurele materiale găsite au fost reviste, ziarele „*Dreptatea*”, „*Tribuna*”, „*Patria*” și câteva manifeste, precum și diferite aparate pentru prepararea cartușelor de vânătoare. Considerând că operațiunea a fost făcută fără respectarea imunității parlamentare, deputatul Leonida Pop a declarat că urmează să se adreseze autorităților¹⁷. Peste câteva zile, jandarmii au efectuat o nouă percheziție în prezența menajerei Maria Cotoc. Pentru că în podul casei a fost găsită o lădiță cu muniție, hărți militare ale Ardealului de Nord și o corespondență cu Gavril Olteanu¹⁸, femeia a fost arestată și anchetată la Parchetul Tribunalului Năsăud, apoi la poliția din Bistrița și în final la Legiunea de Jandarmi cu îndrumarea ca să fie dusă la Tribunalul Militar din Cluj (Vezi Anexa 3). După două săptămâni de anchetă, Maria Cotoc a fost eliberată¹⁹.

Considerându-se că ar avea la activ instigări și acțiuni subversive împotriva membrilor PCR, în data de 12 august 1947, profesorului Leonida Pop i-a fost ridicată imunitatea parlamentară, iar în ziua de 15 august 1947, prin nota telefonică 10573 a Inspectoratului General de Siguranță Cluj, a fost transmis către Serviciul de Siguranță Bistrița ordinul de arestare „*a numitului Pop Leonida, deputat de Năsăud.*”²⁰

Pentru a nu fi arestat, acesta a dispărut de la domiciliu și s-a refugiat în munți, mai precis în Muntele Basca din Valea Cormaiei, împreună cu țărani Pop Dumitru și Leon Turda, din comuna Mititei, județul Năsăud. Acolo a stat până înainte de sărbătorile Crăciunului, când s-a reîntors în comuna Poiana Ilvei. Perioada petrecută în pribegie a consemnat-o într-un jurnal intitulat „*Din însemnările unui pribeag.*”²¹

¹⁷ CNSAS, Dos. Nr. 809, Vol. Nr. 1. Fila. 147;

¹⁸ Gavril Olteanu (1888–1946) a fost liderul unui grup paramilitar român din cadrul Regimentului de voluntari „Iuliu Maniu”.

¹⁹ CNSAS, Dos. Nr. 43223, Vol. Nr. 1. Fila. 20;

²⁰ CNSAS, Dos. Nr. 809, Vol. Nr. 2. Fila. 88;

²¹ Ibidem;

A fost prins la locuința mamei sale, în ziua de 3 februarie 1948. Iată cum descrie acest episod fratele său, Dr. Cornel Pop: *„Fratele meu mai mare, prof. Leonida Pop, coborând din munți, în drum spre teritoriul său de vânatoare de la Dornișoara, s-a oprit acasă la Poiana Ilvei, la mama noastră. Aceasta l-a rugat să mai stea cu ea măcar o zi, că tare se simțea singură, săraca. A acceptat Leonida și a rămas cu mama. Un poienar, pe nume Goriță Găină, probabil informator al securității și care supraveghea în permanență casa, l-a văzut pe Leonida și a anunțat autoritățile. În aceeași noapte, un grup de securiști din Năsăud, conduși de unul Mureșan, au înconjurat casa și au tras focuri de avertisment cu automatele. Apoi au început să tragă susținut asupra casei. Dându-și seama că nu mai are cum scăpa, fratele meu le-a strigat de la geam să nu mai tragă. Se va preda! Mama, speriată, cu gândul de a-l salva pe Leonida, a fugit în bucătărie să închidă ușa cu zăvorul. N-a mai apucat să-și ducă la îndeplinire intenția, deoarece securiștii furioși au dărâmat în forță ușa, prinzând-o dedesubt. În iureșul lor, pe întuneric, au trecut peste ea, călcând-o în picioare cu cizmele lor ținute, ba chiar lovind-o intenționat. În scurt timp, mama a murit în chinuri groaznice. Toți frații mei fiind în închisoare, bineînțeles că nu am putut participa la înmormântare. Preotul Ilieș din Poiana Ilvei, în panegiricul său, printre altele a spus: «În locul copiilor închiși, plânge satul». ”*²²

La începutul anului 1948, Biroului Siguranței Năsăud i-a fost solicitată o caracterizare generală a conducătorilor și membrilor marcanți ai Partidului Național Țărănist Maniu din orașul și plasa Năsăud (Vezi Anexa 4). În ce-l privește pe prof. Pop Leonida, în raport se menționează că în calitate de președintele partidului Național Țărănist Maniu din județul Năsăud, fost ales deputat în alegerile din 1946. Fiind rudă de sânge cu Iuliu Maniu, se consideră că: *„acest element este cât se poate de încarnat și contrar actualului regim dăunător siguranței statului,*

²² Cornel Pop, *Iadul comunist – Amintiri și destăinuri*, Ed. Signata, 2001, Timișoara, pp. 91–92;

are popularitate în plasa Năsăud, el a făcut agitațiile la Salva și în alte părți. Cu ocazia Alegerilor din 1946, a avut cunoștință de organizațiile Sumanelor Negre și alte organizații subversive. Din anul 1947, din luna august, a dispărut de la domiciliu, trăind prin munți, a fost prins la data de 3 februarie 1948 la mama lui în Poiana Ilvei, unde era refugiat. În fiecare zi își făcea un jurnal de zi, „Din însemnările unui pribeag”. Este considerat cel mai periculos și dăunător om al Siguranței de Stat din județul Năsăud, împreună cu frații săi, Marius Pop și Cornel Pop.”²³

Prof. Leonida Pop fost condamnat la 6 luni de închisoare pentru deținerea de publicații interzise²⁴. Datorită faptului că între timp s-a îmbolnăvit grav, a fost internat la Clinica Medicală din Cluj, condusă de prof. Ioan Goia, cu Diagnosticul: Ulcer duodenal cu melenă, Reumatism poliarticular acut, Infecții de focar dentare multiple. În data de 11 august 1948, a fost eliberat din închisoare, fixându-i-se domiciliul forțat în orașul Năsăud, str. Republicii nr. 37, până în data de 16 august 1952²⁵.

În anul 1950, a fost din nou arestat „*pentru instigările săvârșite în anul 1946, cu ocazia alegerilor*” și închis timp de un an²⁶, însă, constatându-se starea lui precară de sănătate, a fost lăsat la domiciliu. În notele informative ale organelor de urmărire, sunt semnalate „*manifestări împotriva regimului cu audiții la posturile de radio imperialiste și slăbirea puterii Americii și Angliei și defăimarea socialismului, prorocind distrugerea comunismului.*”²⁷

În anul 1952, în plin proces de instaurare a comunismului și stalinismului în România, s-au înființat, prin Hotărârea Consiliului de Miniștri nr. 1554, din 22 august 1952, lagărele de muncă, denumite și batalioane de muncă. Cu două săptămâni înainte, pe 9 august 1952, Direcția Generală a Securității Statului dădea ordinul nr. 490, prin

²³ CNSAS, Dos. Nr. 809, Vol. Nr. 1. Fila. 67–69;

²⁴ CNSAS, Dos. Nr. 809, Vol. Nr. 1. Fila. 154;

²⁵ CNSAS, Dos. Nr. 809, Vol. Nr. 2. Fila. 51;

²⁶ CNSAS, Dos. Nr. 809, Vol. Nr. 1. Fila. 6;

²⁷ CNSAS, Dos. Nr. 809, Vol. Nr. 1. Fila. 7–9;

care, în noaptea de 15 / 16 august, urmau să fie arestate și internate pentru a lucra în lagărele de muncă toate persoanele care au deținut funcții în partidele politice de dinainte de anul 1948 și în aparatul de stat „*burghezo-moșieresc*”, fiind considerate „*elemente periculoase regimului de democrație populară*”. Din cauza activității depuse în cadrul Partidului Național Țărănesc, Leonida Pop a fost arestat din nou²⁸. A fost condamnat la 2 ani de închisoare, fiind internat în „*Colonia Peninsula*”²⁹. Colonia Peninsula, una din cele 14 colonii de muncă forțată, număra în jur de 8.500 de deținuți, iar, din cauza condițiilor aspre și a tratamentului, a fost denumită „*Valea Neagră*”.

În ziua de 24 iulie 1954, Leonida Pop a fost eliberat, stabilindu-și domiciliul în orașul Năsăud, strada Vasile Nașcu, nr. 23. Pentru a se întreține, s-a angajat funcționar la biroul din comuna Reteag al Trustului Lemnului, Vatra Dornei³⁰.

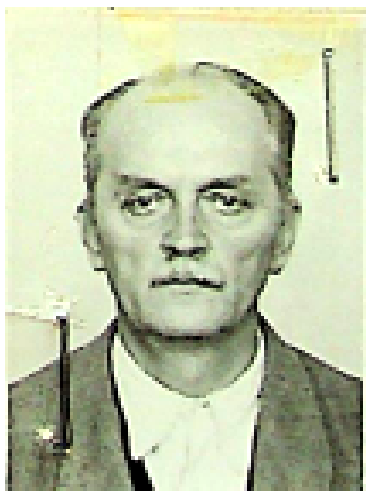
²⁸ În noaptea de 15 august 1952, simultan în toată țara, au fost arestate circa 200.000 de persoane într-o acțiune dirijată de M.A.I. și executată de M.A.I. – securitate și miliție – Sergiu Marinescu, *Prizonier în propria țară*, vol. I, București, Editura Du Style, 1996, p. 135;

²⁹ CNSAS, Dos. Nr. 809, Vol. Nr. 1. Fila. 4–5–6;

³⁰ CNSAS, Dos. Nr. 809, Vol. Nr. 1. Fila. 38;

Leonida Pop, 1946

Profesorul Leonida Pop, în timpul detenției (1952)

Învățătorul Iacob Mizgan, un domn Trandafir, sub teroarea comunistă

Victor Știr^{*}

Opoziția la comunism a fost o reacție a poporului român derulată pe întreg teritoriul țării cu specificul fiecărei zone, de asemenea modul de a se opune al românilor a îmbrăcat Vali forme de la reacția adversă verbală la forme de revoltă spontană sau la unele consacrate însemnând părăsirea satului și plecarea în munți când se astfel mult de furcă autorităților care sub presiune sovietică direcționau vocale recomandă iar organizarea vieții sociale după tipicul stalinist.

În satul Ciceu-Poieni, județul Bistrița-Năsăud, de care se leagă viața eroului nostrum, Mizgan Iacob, opoziția la regimul impus de sovietici de după Al Doilea Război Mondial a fost pregnantă atunci când a început acțiune de comunizare a proprietății agricole, singura sursă de existență populației din zona deluroasă cu suprafețe agricole care necesitau efortul ieșite din comun pentru asigurarea celor necesare traiului în gospodării de subzistență.. Dacă între locuitorii satului existau câteva voci – „trâmbițe” ale propagandei noului sistem care își făcea loc cu dificultate în societatea românească, cei mai mulți săteni au păstrat o firească distanță de promisiunile unui paradis, cum era prezentată cultivarea pământului în comun, fapt cunoscut de foști luptători ai armatei române pe Frontul din Răsărit. În colectiva sovietică, își aminteau unii, dificultățile vieți în zona rurală aveau dimensiuni catastrofice traduse prin sărăcia vizibilă a satelor și puținătatea posibilităților pe care le aveau buncii de a hrăni copiii; maturii fiind plecați pe frontal care trebuia să ofere „spațiu vital” pentru Hitler.

^{*} Victor Știr, scriitor, jurnalist, traducator. Email: victorstir@gmail.com

Amintim că la ocuparea satului de trupele sovietice, în drum spre Berlin, una din „grijile” trupeților atești a fost să se informeze despre preot, moment în care o femeie nepricepută ar fi spus că este „burju” (boier), la care un sătean vorbitor de limbă rusă l-ar fi lămurit pe interlocutorul sovietic că ea nu este în deplinătatea facultăților mintale, și a apostrofat-o să-și țină gura, pentru că rușii ar putea să-l împuște pe părintele Danciu, altfel prevăzător și plecat în afara satului pentru a se proteja.

Din mândria tradițională pe care o reprezenta posesiunea de pământ, aceasta a ajuns o calamitate în perioada anilor 1949–62, pe când campania de cooperatizare era în toi. Marea spaimă în rândul proprietarilor de pământ era să nu ajungă obiectul unui denunț prin care să se spună că sunt chipurile chiaburi și se împotrivesc cursului nou al vieții fericite, imprimate de sovieticii ocupanți. În fruntea celor percepuți adversari ai propagandei pentru cooperativizare, s-a găsit, neîndoielnic, învățătorul Mizgab Iacob care prin căsătorie a ajuns să dețină cea mai mare suprafață de teren agricol găsindu-se în rândul sătenilor avuți din Ciceu-Poieni.

Iacob Mizgan s-a născut la 26 iunie 1906, în satul Dumbrăvița, comuna Spermezeu, județul Bistrița-Năsăud. A urmat Școala Primară în satul natal, apoi gimnaziu și școala normală de învățători la Năsăud, localitatea cu un atât de pregnant rol în susținerea învățământului românesc din nordul Transilvaniei. A ajuns la Ciceu-Poieni, căsătorindu-se cu Palalogos Anisia, fiica lui Palalogos Leonte și Nastasia, o veche familie din satul românesc integral și cu un profil creștin-moral deosebit.

Condamnat prin sentința penală nr. 614/1950 la Tribunalul Dej pentru sabotaj, întrucât nu a determinat-o pe soacra sa, declarată chiabur, să predea cota la stat. Mai întâi, a fost închis 7 luni, între 29.09.1950 și 27.03.1951. Un abuz vizibil, deoarece într-un stat normal, fiecare cetățean hotărăște să își plătească datoriile față de stat. Însă cazul la care ne referim cuprindea cote crescute, imposibil de plătit, din cauza datoriilor de război impuse de Uniunea Sovietică. Eliberat și întors la rosturile sale: familie, școală și agricultura de subzistență și-a continuat

activitatea pe mai multe coordonate, conform crezurilor sale, sedimentate în modul românesc, tradițional de a fi. Intrat în atenția aparatului represiv communist, învățătorul Mizgan era mai mult tolerat pentru normalitatea și cinstea sa, și noua arestare era doar o chestiune de timp. Arestat de „organele” ordinii de stat, Iacob Mizgan a fost condamnat prin sentința penală nr. 48/1955 a Tribunalului Raional Beclean, pentru ultraj la adresa autorității statului, între 23.12.1955 și 17.02.1956.

Dacă propria apărare, a familiei și a consătenilor în măsura posibilităților însemna ultraj, înscenarea mincinoasă e oamenii regimului a feluritelor fapte condamnabile după legislația abuzivă era văzută normalitate de „păpușile” sovietice. A inventa agenți ai puterilor occidentale, a scoate arme din cuptor sau de sub pătură, a găsi muniție printre cartofii din pivniță sau în podul casei erau artificii care compuneau meniul scenografic al luptei cu așa-zișii chiaburi.

Dar nu aici se încheie sarabanda abuzurilor asupra unui intelectual rural care se „*încăpățâna*” să rămână exponent al normalității, cum atâția alții în România înghițită de soviete. Luat din nou în „*lucru*” de organele statului, prin Decizia nr. 26/1956 a Secției de Învățământ a Regiunii Cluj, învățătorul Iacob Mizgan a fost scos din sistemul educativ timp de 2 ani școlari, pentru a i se lua o component a mijloacelor sale de existență, condiție câștigată prin studio pasionat și prin reală vocație. Neîndoielnic, sistemul politic sovieto-român intenționa să-l umilească și demobilizeze prin această nouă practică.

Reprimit în școală în anul 1958, prin mărinimia partidului unic, a fost repartizat, în bătaie de joc, la unitatea școlară din cătunul Purcărete, comuna Negriștești, la câțiva kilometri de Ciceu-Poieni, peste dealuri, deplasarea fiindu-i îngreunată învățătorului Mizgan de o infirmitate din naștere la piciorul drept. Între localități, nu exista un drum și nici mijloc de deplasare decât cu carul sau pe jos.

În anul 1964, când, se pare, „*dregătorii*” s-au mai înmuiat ideologic, i-au îngăduit revenirea profesională în Ciceu-Poieni, școala pe care o clădise tocmai el și sătenii, pe terenul intravilan donat de socrul său, Leonte; la școala pentru care făcuse atâtea sacrificii, școala pe care ca

învățător și director de școală, Mizgan Iacov a condus-o și reprezentat-o cu cinste, cu multă dragoste.

Referindu-ne la viața de familie, soții Iacob și Nastasia au avut patru copii, în ordinea vârstei, Salustius, Letiția, Olimpia și Viorel, botezați în Biserica Ortodoxă, cu nume românești, imposibil de tradus în ungu-rește; fetele au terminat patru clase și au rămas acasă, să se ocupe de agricultură împreună cu soții lor, iar băieții au fost trimiși la școală, mai departe, după vechea tradiție românească din Transilvania, unde se miza pe ridicarea nivelului cultural al etniei românești. Astfel, Viorel, născut la 4 ianuarie 1932, a terminat Liceul Pedagogic de la Năsăud, iar Salustius, după ce a fost eliminat din Facultatea de Medicină din Cluj-Napoca, urmare a unor referințe răutăcioase ale consătenilor pro-colhoznici, invidioși pe proprietatea funciară a familiei, a reușit să urmeze Facultatea de Științe ale Naturii din Cluj-Napoca, ajungând unul dintre cei mai străluciți profesori de chimie ai Liceului Teoretic din Beclean.

Ca profil psihologic și social, învățătorul Mizgan Iacob nu era o natură conflictuală, și în virtutea educației, și a tradiției românești își iubea familia, proprietatea și vatra, satul, în care locuia. Era un învățător de tipul Domnului Trandafir, nemuritor zugrăvit de Mihail Sadoveanu; harnic la lucrul pământului, și în aceeași măsură la școala în care a educat zeci de generații în spirit patriotic românesc. Îi sfătuia pe consăteni, era un om foarte activ în cadrul comunității, un suflet deschis, pozitiv, care se bucura de binele aproapelui.

Educat la Liceul Pedagogic din Năsăud, avea o voce frumoasă și o reală dragoste în a-i învăța pe elevi cântece patriotice românești: *Tricolorul*, *Pui de lei*, *Pe-al nostru steag*, *Hora Unirii*, dar și *Cântecul gintei latine* despre participarea lui Vasile Alexandri la un mare concurs de poezie între poeți neolatini.

Generațiile de elevi care au avut norocul să învețe în clasa domniei sale nu-l vor uita niciodată. Acesta a știut să se apropie cu dragoste și tac pedagogic de elevii săi, a știut să empatizeze, să sufere la necazurile lor și să se bucure de succesele lor. Și-a făcut exemplar datoria și la

școala din satul vecin, Purcărete, rămânând în amintirea locuitorilor ca fiind cea mai luminoasă figură de învățător peste șase decenii.

Învățătorul Mizgan Iacob s-a pensionat în anul 1968, după o viață de importante solicitări, suferințe, umilințe, și frumoasa sa voce s-a auzit în strana Bisericii Ortodoxe „*Sfânta Parascheva*” din Ciceu-Poieni decenii de-a rândul. La adunarea pentru desființarea ceapeului, derulată în central satului Ciceu-Poieni, în ianuarie 1990, învățătorul pensioner a spus vocal că, în anii șaizeci, arestat la postul de miliție din Negrilești, i s-a sugerat să evadeze, să fugă din post, însă a înțeles că era o provocare pentru a fi împușcat.

A păstrat o relație neîntreruptă cu școala până în anul 1998, când a încetat din viață, la vârsta de 92 de ani, ca un veritabil patriarh modern, cu o statură civică și morală exemplară până astăzi și mai departe.

Bibliografie

Ioan Purcelean-*Mărturii despre generația mea*, Editura Napoca-Star, Cluj-Napoca, 2003.

Totir D. Constantin-*Prigoniți biruitori*, Editura Casei de Știință, Cluj-Napoca, 2016.

Victor Palalogos-extrase din Ahiva Școlii generale Ciceu-Poieni în volumul Valentin Falub, Beatrice Știr și Dumitru Știr – *Ciceu-Poieni. Istorie și credință*, Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2011.

Viorel Rus – *Rezistența anticomunistă în județul Bistrița-Năsăud*, Editura George Coșbuc, Bistrița, 2010.

Viorel Rus – *Rezistența anticomunistă în județul Bistrița-Năsăud*, Editura Ioan Cutova, Bistrița, 2005.

Ziarul *Săptămâna Bistrița* (director Lucian Valea) din 1990.

Învățătorul Iacob Mizgan
(1906–1998)

Învățătorul Iacob Mizgan împreună cu elevii
Școala Generală din satul Ciceu-Poieni

Nastasia și Iacob Mizgan, Mihai Ciurdărean
(rezident în Franța, Cavaler al Legiunii de Onoare),
Salustiu Mizgan (fiul), Margareta (soția).
Com. Ciceu-Poieni, Jud. Bistrița-Năsăud

Învățătorul Viorel Mizgan,
fiul lui Iacob Mizgan și soția Iuliana

Învățătoarea Iuliana Mizgan, nora lui Iacob Mizgan
Școala Generală din satul Ciceu-Poieni

Iacob Mizgan citind Apostolul în Biserica „Sf. Parascheva”
Satul Ciceu-Poieni, Jud. Bistrița-Năsăud

CUPRINS

Mircea Gelu Buta

Istoria se învață cu anii	5
---------------------------------	---

Icu Crăciun

Prefectul Ioan Partene (1889–1953)	9
--	---

Viorel Rus

Viața învățătorului rebrean Rusu Petru, în timpul României Mari, sub stăpânirea maghiaro-hortistă și în anii regimului comunist-socialist	33
---	----

Mircea Gelu Buta

Campania electorală din anul 1946 în județul Bistrița- Năsăud	61
--	----

Victor Știr

Învățătorul Iacob Mizgan, un domn Trandafir, sub teroarea comunistă	71
--	----

ISBN: 978-606-37-1945-5

ISSN: 2558-8958

ISSN-L: 2558-8958